

КАКВО НАПРАВИ ДЪРЖАВАТА С ПАРИТЕ НИ?

КАКВО НАПРАВИ ДЪРЖАВАТА С ПАРИТЕ НИ?

ШЕСТО ИЗДАНИЕ

МЪРИ НЮТОН РОТБАРД

ИНСТИТУТ МИЗЕС АУБЪРН АЛАБАМА

АКО СТЕ СТУДЕНТ Посетете mises.org за безплатни онлайн статии, Видео, подкасти, книги и още.

Присъединете се към някой от нашите безплатни пощенски списъци на mises.org/subscribe. Посетете Университета Мизес – нашето лятно едноседмично потапяне в австрийската икономика.

Използвайте този QR код, за да научите за многото възможности, достъпни за учениците

MISESINSTITUTE

518 W. Magnolia Ave., Auburn, AL 36892 334-321-2100 | contact@mises.org | mises.org

Институтът Мизес посвещава този том на всички свои щедри поддръжници и желае да благодари особено на тези: Анонимен, г-н Абделхамид Абду г-н Робърт М. Алъмс и г-жа Хелън Г. Алъмс, г-н Райън Бейкър, г-н Джефри А. Барнс Г-н Х. Бъртън Бракет, в памет на Клара Бракет Г-н Шон Бадли, г-н Андрю Брасуел, г-н и г-жа Джо Бреслин, г-н Пол Р. Бърбанк, в памет на Робинсън Д. Бърбанк, г-н Джон Л. Бътolf III, г-н Дейвид Капшоу Г-н Уейн Чапески, г-н Джеймс Кларк, г-н Джонатан Коу, г-н Травис Кърси, г-н Карл С. Крийгър Г-н Джефри М. Доти, г-н Уилям Ийтън, г-н Питър Ф. Фенуик Благотворителна фондация Ричард Е. Фокс Дейвид и Тошико Фусато, г-н Стив Геймбъл Г-н Лорънс Глейзънър, г-н Марк Гобер, г-н Олав Грайс, г-н и г-жа Джордж Гъндри, г-н Уейн Харли, г-н и г-жа Джефри Харис, г-н Чарлз Т. Хач Г-н Уилям Н. Хейнс, г-н и г-жа Едуард Холдинг г-н Р. Андерсън Хорд III, г-н и г-жа Томи Джеймс д-р Матиас Г. Келм, г-н и г-жа Джеймс Е. Клинглър г-н Джон Ливингстън, в памет на д-р Гари Норт Г-н Николас Майер, г-н Дейвид Л. Марч, г-н Ралф Мартинс, г-н Джордж М. Макгоуън, г-н Кларк Муди Томас Нийдбала, д.м., г-н и г-жа Мичъл Оелбаум, д-р Джон Олсен, г-н Пол Ф. Пепард д-р и г-жа Джордж Дж. Ребейн Г-жа Маргарет П. Рийд, в памет на Мери Лу Уилсън, г-н Дейвид Рейес Г-н Патрик Розенвалд, в чест на София и Грета Розенвалд, г-н Карлос Роси, д-р и г-жа Мъри Сабрин, г-н Марк Дж. Шуберг, г-н Ерик Р. Шварц Г-н Кенет Л. Швайцер, г-н Уилям Секстън, г-н Карлтън М. Смит Д-р Майкъл А. Старки, в памет на Андрю и Ева Старки, г-н Ричард Л. Стийс, г-н Байрън Л. Стоезер, Г-н Емануел Марк Стратегос, г-н Джеймс У. Стъкърт, г-н и г-жа Стивън В. Торело Г-н Ерик Тирел, в чест на Артър Томас Тирел г-н Реджиналд Виктория, г-н Джо Виера, г-н Фабиан фон Шилхер, д-р Дж. Стенли Уорфорд, д-р и г-жа Уейн Г. Уитмор, Дийн и Кам Уилямс, Фондация Кам Уилямс Г-н Джери К. Уилямс, г-н и г-жа Малкълм Уитиг, г-н Уилям Б. Зибърц-младши.

ИНСТИТУТЪТ МИЗЕС, основан през 1982 г., е образователен и изследователски център за изследване на австрийската икономика. В подкрепа на школата на мисълта, представена от Лудвиг фон Мизес, Мъри Н. Ротбард, Хенри Хазлит и Ф.А. Хайек, ние публикуваме книги и списания, спонсорираме студентски и професионални конференции и предоставяме онлайн образование. Mises.org е огромен източник на безплатни материали за всеки, който се интересува от тези идеи. Ние застъпваме радикална промяна в интелектуалния климат, отдалечавайки се от статизъм към ред на частната собственост.

За повече информация вижте mises.org, пишете ни на contact@mises.org или ни се обадете на 1.800.OF. МИЗЕС. Тази книга може да бъде изтеглена безплатно от mises.org/WHGD. Авторски права 1963, 1985, 1990 Мъри Н. Ротбард Авторски права 1991, 2005, 2008 Институт Лудвиг фон Мизес Авторски права 2005 Институт Лудвиг фон Мизес, пето издание Публикувано 2020 Институт Лудвиг фон Мизес Публикувано през 2024 г. Институт Лудвиг фон Мизес, шесто издание Публикувано под международния лиценз Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/> Институт Лудвиг фон Мизес 518 W. Magnolia Ave., Обърн, Алабама 36832 mises.org

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор от Патрик Нюман.....	8
Предговор от Йорг Гуидо Холсман	11
Въведение	16
ГЛАВА I	18
Парите в свободното общество	18
Стойността на обмена	18
Бартер	19
Косвен обмен	19
Ползи от парите	22
Частно монетосечене	26
"Правилното" предлагане на пари.....	28
Проблемът с "трупането"	32
Да стабилизираме ценовото ниво?.....	35
Съжителстващи пари	36
Трезори за пари	38
Резюме	45
ГЛАВА II	47
Държавната намеса с парите.....	47
Приходите на правителството	47
Икономическите ефекти от инфлацията.....	48
Задължителен монопол на монетния двор.....	51
Обезценяване	53
Законът на грешам и монетосеченето	54
Резюме: държава и монети	57
Позволяване на банките да отказват плащане	58
Централно банкиране: премахване на контролите върху инфлацията	60
Централно банкиране: насочване на инфлацията.....	63
Отказване от златния стандарт.....	65
Фиатните пари и проблемът със златото	67
Фиатни пари и законът на грешам	69
Държава и пари	71
ГЛАВА III	73
Паричният срыв на запада	73
ФАЗА I: Класическият златен стандарт, 1815–1914	73
ФАЗА II: Първата световна война и след това.....	75
ФАЗА III: Златният обменен стандарт (Великобритания и САЩ) 1926–1931.....	76
ФАЗА IV: Колебаещи се фиатни валути,1931–1945	78

ФАЗА V: Бретън уудс и новото злато Стандарт за обмен (саш) 1945–1968	79
ФАЗА VI: Разпадането на Бретън Уудс, 1968–1971	82
Фаза VII: Краят на Бретън Уудс: Колебаещи се фиатни валути, август–декември 1971 г.	84
ФАЗА VIII: Споразумението от смитсониън, декември 1971 – февруари 1973	84
Фаза ix: колебаещи се фиатни валути, март 1973–?	85
Послеслов от Джозеф Т. Салерно	89

ПРЕДГОВОР ОТ ПАТРИК НЮМАН

Четенето на тази книга ще промени живота Ви. Ще мислите за парите по коренно различен начин. Ще научите, че пазарът може ефективно да произвежда пари без държавата. Ще разберете, че разширяването на паричното предлагане от страна на правителството е скрит данък върху обществото. Ще осъзнаете, че Федералният резерв и другите централни банки не са безобидни институции, както представят икономисти и политици, а подбудители на икономически бумове и спадове. Светът ще изглежда коренно различно за Вас. Трябва да знам — този скъпоценен камък на Мъри Ротбард беше едва втората книга, която прочетох за австрийската икономика и либертарианството (първата беше "Революцията: Манифест" на Рон Пол, която я препоръчваше).¹ Така започнах житейско пътешествие към австрийската икономика и нейната монетарна теория. Великият икономист Лудвиг фон Мизес веднага разпозна значимостта на книгата в уникалната ѝ способност да разкрие мистерията на парите пред неикономическата мъгла. Когато Фондацията за икономическо образование помоли Ротбард да напише кратка монография за основите на парите през 1957 г., Ротбард направи точно това. С ясен стил той обясни произхода на парите, как би изглеждал свободният пазар на пари, връзката между паричното предлагане и цените, как паричната експанзия преразпределя доходите от късните получатели на нови пари към ранните получатели, както и всички различни видове парична интервенция и техните ефекти. Поразителното му осъждане на държавното парично управление беше толкова радикално, че президентът на Фондацията за икономическо образование, Леонард Рийд, поиска мнението на Мизес². Мизес отговори, че Ротбард правилно е обяснил изключително сложна тема по ясен и отварящ очите начин за обикновения обикновен човек.

Доктор Ротбард се опитва да предостави в седемдесет и две машинописни страници основно изложение на природата и функционирането на парите в

¹ Рон Пол, Революцията: Манифест (Ню Йорк: Grand Central Publishing, 2008), стр. 169, 172.

² Леонард прочете на Лудвиг фон Мизес, 27 Септември 1957 г., Документи на Ротбард, Библиотека и архиви на Института Мизес, Обърн, Алабама.

рамките на пазарната икономика и причините и последиците от съвременните финансови проблеми. Той е успял доста добре да даде на широкия читател правилна интерпретация на сложните проблеми. Лесно би било да се критикува неговият метод и няколко от неговите конкретни коментари от гледна точка на цялостна теория на икономическите явления. Въпреки това, популярно представяне на един сегмент от икономиката не може да избегне определени опростявания и може умишлено да пренебрегне някои разграничения, които пълният анализ не трябва да пропуска. Няма съмнение, че черновата на д-р Ротбард може да предостави на вискателния неспециалист знания, които никое друго налично издание не би могло да предостави³.

Това не беше първият път, когато Мизес говореше положително за паричната икономика на най-обещаващия си ученик. Година по-рано, в препоръчително писмо към Ротбард да напише книга за Голямата депресия, Мизес казва: "Напълно съм убеден, че един ден той ще бъде считан за един от водещите икономисти..." Напълно подкрепям това, което казва по тези въпроси и искам само да добавя, че според мен никой не е по-квалифициран да изпълнява тази работа от Ротбард."⁴

Фондацията за икономическо образование не възприе малката книга на Ротбард за парите в подобно благоприятна светлина. Беше твърде радикално, за да бъде публикувано. За щастие, малко либертарианско издание не се отказа и през 1963 г. седемдесет и двете машинописни страници на Ротбард станаха "Какво е направило правителството с нашите пари?"⁵. Тя изигра ключова роля в преподаването на прозренията на мисезианската парична икономика на следващото поколение, включително изгряващи учени и някои неочаквани бъдещи политици — като Джоузеф Салерно, Уолтър Блок, и Рон Пол.

Докато икономическите условия през 60-те години се влошаваха до опустошителната стагфлация на 70-те години, когато цените и безработицата скочиха и доверието в долара отхвърлено, книгата на Ротбард за малките пари стана все по-актуална. След като Съединените щати изоставиха системата Бретън Уудс през 1971 г., прекъсвайки последната връзка между долара и

³ Лудвиг фон Мизес до Леонард Рийд, 21 октомври 1957 г., Ротбард Па-перс, Библиотека и архиви на Института Мизес, Обърн, Алабама

⁴ Лудвиг фон Мизес до Джеймс А. Кенеди, 5 април 1956 г., Ротбард Па-перс, библиотека и архиви на Института Мизес, Обърн, Алабама.

⁵ Мъри Ротбард, Какво направи държавата с парите ни? (Колорадо Спрингс, Колорадо: Pine Tree Press, 1963).

златото, през 1973 г. настъпи втора инфлационна рецесия. Следващата година Ротбард публикува второ издание.⁶ Той запазва оригиналния ръкопис непокътнат и добавя нова глава, обясняваща как доларът е постепенно отслабван от правителството на САЩ и е регресирал от валута със златен номинал към напълно фиатна валута. Изправени пред разпадащите се международни споразумения и долар, все по-разрушаван от безразсъдното печатане на пари, Ротбард заключи, че единственото решение е да се върне към свободния пазар на стокови пари, премахвайки правителството изцяло от монетарната сцена.

Второто издание остава окончателното издание. Преиздавана няколко пъти и прочетена от последователни поколения, "Какво направи държавата с нашите пари?" Продължения служат като отварящо очите въведение в паричната икономика. Това беше вярно по време на финансовата криза през 2008 г., когато банковата индустрия се срина в резултат (или заради) погрешната политика на Федералния резерв. Това остана вярно и след рецесията от COVID през 2020 г., когато цените рязко се повишиха и имаше огромно преразпределение на реалните доходи и богатство. Ефектите от тези парични интервенции продължават да отекуват и днес.

Сега, през 2024 г., половин век след публикуването на второстепенното издание на Ротбард, е изключително навременно, че Институтът Мизес отново публикува "Какво направи държавата с нашите пари?" Ако Съединените щати искат да се върнат към пазарно базирани пари и да премахнат бедствието на инфлацията и паричната измама от страна на държавата, това ще стане само чрез обикновения човек, който слуша Мизес и чете малката книга на Ротбард за парите. Това е безспорна класика, която е нужна и сега, както винаги.

Патрик Нюман Тампа, Флорида, Януари 2024

⁶ Мъри Ротбард, Какво направи държавата с парите ни? 2-ро издание (Санта Ана, Калифорния: Rampart College Publications, 1974).

ПРЕДГОВОР ОТ ЙОРГ ГУИДО ХОЛСМАН

Казва се, че времето на универсалните учени отдавна е приключило. Не може да има по-блестящи умове, които да развиват обширни системи на мислене и да създават висококачествени трудове в различни дисциплини. За такива мислители, казват ни, няма нито търсене, нито предлагане. Животът и творчеството на Мъри Нютън Ротбард (1926–95) опровергават това правило. Неговите над двадесет книги и буквално хиляди материали в книги и списания показват, че няма равен като икономист, историк, политически философ и културен критик. Трайната сила на мисълта му прави още по-необходимо да четем и да се учим от него днес. Като икономист Ротбард следва традицията на Австрийската школа, основана от Карл Менгер и развита по-късно от Ойген фон Бьом-Баверк и Лудвиг фон Мизес. Ротбард прави съществени приноси към теориите за монопола, производството, парите и благосъстоянието, наред с много други области. Неговият трактат "Човек, икономика и държава" е блестящ синтез на новите му приноси и предварително съществуваща теория.⁷

Като политически философ, Ротбард предоставя нова основа на теорията за човешката свобода, като показва, че частната собственост върху собствеността може да служи като основа на цялостна политическа етика: етиката на свободата.⁸ Тази етична основа на свободата има огромен спектър от приложения, дори в области, в които традиционно се смята, че частният сектор е недостатъчен. Ротбард убедително аргументира, че свободното общество се нуждае от закон и ред, но не и от държава. Полицейските и съдебните услуги могат и трябва да бъдат частни, предоставяни от асоциации и компании, опериращи в пазарната икономика на основата на договор.

Като историк, Ротбард преформулира историята на парите и банковото дело в Съединените щати,⁹ най-скоро по отношение на Голямата депресия,¹⁰ и написа

⁷ Мъри Н. Ротбард, "Човек, икономика и държава с власт и Маркет", второ издание за учени (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2004).

⁸ Мъри Н. Ротбард, Етиката на свободата (Ню Йорк: New York University Press, 1998).

⁹ Мъри Н. Ротбард, История на парите и банковото дело в Съединените щати: Колониалната епоха до Втората световна война (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2002).

¹⁰ Мъри Н. Ротбард, Голямата депресия в Америка, 5-то изд. (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2000).

общ преглед на американската история, започвайки от колониалната епоха.¹¹

Неговото разглеждане на произхода на бюрокрацията използва нови исторически методи, за да разбере идеологическия импулс зад създаването и растежа на модерната държава.¹² Посмъртно Ротбард демонстрира своето разбиране на историята на идеите с майсторска реконструкция на историята на икономическата мисъл.¹³ Публикувано в годината на смъртта му, това двутомно издание получи международно признание.

Много късно в живота му уникалният принос на Ротбард в тези многобройни области получава широко признание. Роденият нюйоркчанин не е заемал престижна катедра в елитен американски университет. Радикалните му възгледи по теория, история и политика направиха недостижим Нобеловата награда за икономика, която заслужаваше. Едва на петдесет и девет години получава позиция в престижен университет (Университета на Невада, Лас Вегас), която заема през последните десет години от живота си.

Фактът, че Ротбард успява да придобие международна репутация и че идеите му са спечелили такава популярност приживе, не се дължи на неговия статус, позиция или богатство, а изцяло на силата на аргументите му. Когато умира през 1995 г. на 68-годишна възраст, много от неговите творби вече са публикувани в чуждестранни преводи. Приносите на Ротбард са представени в специални броеве на *Journal of Libertarian Studies*, *Quarterly Journal of Austrian Economics* и *Journal des économistes et des études humaines*. Цяла книга с благодарности е публикувана като *Murray N. Rothbard: In Memoriam*.¹⁴

През 1997 г. най-важните статии на Ротбард са събрани и публикувани в престижната поредица "Икономисти на века", редактирана от историка на мисълта професор Марк Блау.¹⁵ Академичните му цитати се увеличават след смъртта му.¹⁶

Неговата политическа и социална критика от 90-те години е събрани в един

¹¹ Мъри Н. Ротбард, "Заченат в Свобода" (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2011).

¹² Мъри Н. Ротбард, "Бюрокрация и държавната служба в Съединените щати", *Journal of Libertarian Studies* 11, No 2 (лято 1995): 3–75.

¹³ Мъри Н. Ротбард, *Австрийска перспектива върху историята на икономическата мисъл*, 2 тома (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2006).

¹⁴ Люелин Рокуел, ред., Мъри Н. Ротбард: В памет (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 1995).

¹⁵ Мъри Н. Ротбард, *Логиката на действие едно: Пари, метод и австрийската школа* (Челтнъм, Великобритания: Edward Elgar, 1997); и Мъри Н. Ротбард, *Логиката на действието две: Приложения и критика от австрийската школа* (Челтнъм, Великобритания: Edward Elgar, 1997).

¹⁶ Джефри Тъкър, "Неудържимият Ротбард", *Mises Daily*, 7 Януари 2005 г., <https://mises.org/library/unstoppable-rothbard>.

том,¹⁷ публикувано е научно издание на основния му трактат по икономика (обединено с оригиналния му завършек),¹⁸ и е публикувана биография.¹⁹

Книгите на Ротбард носят всички белези на учен в класическата традиция. Те са написани с кристално ясен език, безмилостни в метода и темпото на аргументация. Те винаги се концентрират върху основните въпроси и третират всички въпроси с цялостни познания по съответната литература.

Какво направи държавата с нашите пари? е изключителен пример за творческия ум на Ротбард в действие. От първото си публикуване през 1964 г., книгата е излязла в четири издания на английски и е преведена на много чужди езици. Тя служи като въведение в паричната теория за всички свои читатели. Всъщност това вероятно е най-брилянтното въведение в паричната теория, писано някога, което представя както основите на монетарната теория, така и изследва ролята на държавата в дегенерацията на паричните системи. Книгата е подходяща не само за икономисти, но и за неакадемици и всички, които се интересуват от темата. Това е, както всички произведения на Ротбард, вечно и силно изявление. Това оставя читателя с напълно нов начин да мисли за връзката между парите и държавата.

Тук елементите и функциите на свободната парична система са представени с краткост и яснота. Ротбард показва как и защо златото и среброто се използват като пари на свободния пазар. Парите не произлизат нито от социален договор, нито от управленски указ, а като пазарно решение на проблемите и разходите, свързани с търговията. Всички други задачи, които обикновено се считат за парични задължения на държавата — от сеченето до определянето на паричните единици и до точната форма на парите — се оставят на частните предприемачи на необезпокоявания пазар.

Къде е мястото на държавата в тази картина? Не трябва ли държавата да пази парите ни? Не трябва ли да регулира паричното предлагане и да наблюдава банките? Отговорът на Ротбард на тези въпроси е категорично не. Държавната намеса изобщо не защитава парите, а по-скоро застрашава тяхната цялост. Намесата на правителството води до повече злоупотреби и по-голяма нестабилност, отколкото свободният пазар би търпял иначе. Вместо да решава

¹⁷ Джефри Тъкър, "Неудържимият Ротбард", Mises Daily, 7 Януари 2005 г., <https://mises.org/library/unstoppable-rothbard>.

¹⁸ Ротбард, Човек, икономика и държава с власт и пазар

¹⁹ Джъстин Раймондо, Враг на държавата: Животът на Мъри Н. Рот-бард (Амхърст, Ню Йорк: Prometheus Books, 2000).

проблемите, намесата ги създава. Вместо ред те носят хаос и икономически сътресения.

За Ротбард основният въпрос не е дали паричната политика трябва да стабилизира ценовото ниво или паричното предлагане; Въпросът е дали държавата изобщо има роля в паричната система. На този въпрос Ротбард отговаря категорично отрицателно. Поверяването на парите на държавата е сериозна грешка. Тя отваря врата и врата за тоталитарен контрол над обществото от групи интереси, тясно свързани с държавния апарат. Последствията са икономически и парични кризи, изкуствени и нарастващи неравенства в доходите и богатството, заедно с непрекъснат спад в покупателната способност на парите. Ротбард илюстрира това импресивно с кратка история на паричния колапс на Запада.

Хрониката на упадъка на Ротбард завършва с разпадането на Бретън Уудс и прогнозата, че бъдещето предвещава продължаваща волатилност на обменния курс, натрупване на дълг, инфлация, кризи, спасителни акции и политически стремеж към по-нататъшно централизиране на контрола върху парите и кредита. Тази прогноза се оказва добър обобщение на паричните събития през последните петдесет години.²⁰ Световната икономика прие де факто стандарт на долар, различни европейски правителства се обединиха, за да формират паричен съюз, криза след криза, а дефицитите и дълговете експлодираха из целия западен свят.

По време на Голямата рецесия през 2008–9 г. западните фондови пазари се сринаха с до 50 процента. Последващата криза на европейския пазар на държавни облигации през 2011–12 почти доведе до разпадане на еврозоната.

А кризата с ковид политиката през 2020–22 г. доведе до безпрецедентен взрив на държавните разходи заедно с колапс на частната икономика.

Досега големите централни банки винаги успяваха да овладеят тези кризи чрез обединяване на сили. Беше избегнат срив на тяхната система с фиатни пари. Въпреки това, основните проблеми, които Ротбард подчертава в тази книга, все още не са решени. Централните банкери вече обмислят да си осигурят нови инициативи като забрани за плащане в брой, пари хвърлени от хеликоптер и дигитални пари. Накратко, утрешната парична политика ще бъде много различна от днешната. Но проблемите ще останат. Инфлацията на цените,

²⁰ Мъри Н. Ротбард, "Икономически смисъл" (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 1995), стр. 253–301.

нивата на държавен и частен дълг, политически предизвиканите неравенства, финансовата крехкост и зависимостта на всички лица и сектори от централната власт ще продължат да растат, освен ако и докато не бъдат взети предвид уроците, които Мъри Ротбард разглежда на следващите страници с възхитителна яснота и енергия.

Йорг Гуидо Хюлсман Анже, Франция Януари 2024

ВЪВЕДЕНИЕ

Малко икономически теми са по-заплетени, по-объркани от парите. Спорове за "стегнати пари" срещу "лесни пари", за ролите на Федералния резерв и Министерството на финансите, за различни версии на златния стандарт и т.н. Трябва ли държавата да вкарва пари в икономиката или да ги източва? Кой клон на правителството? Трябва ли да насърчава кредита или да го ограничава? Трябва ли да се върне към златния стандарт? Ако да, с каква скорост? Тези и безброй други въпроси се множат, сякаш безкрайни.

Може би Вавилонът на възгледите за паричните въпроси произтича от склонността на човека да бъде "реалистичен", т.е. да изучава само непосредствени политически и икономически проблеми. Ако се потопим изцяло в ежедневните дела, спираме да правим фундаментални разграничения или да задаваме наистина основните въпроси. Скоро основните въпроси се забравят и безцелното отклонение се заменя с придържане към принципите. Често трябва да придобием яснота, да стоим настрана от ежедневните си дела, за да ги разберем по-пълноценно. Това е особено вярно за нашата икономика, където взаимовръзките са толкова сложни, че трябва да изолираме няколко важни фактора, да ги анализираме, и след това проследяват техните операции в сложния свят. Това беше смисълът на "икономиката на Крузо", любим похват в класическата икономическа теория. Анализът на Крузо и Петък на пустинен остров, който критиците често критикуваха като нерелевантен за съвременния свят, всъщност изпълни много полезната функция да подчертае основните аксиоми на човешкото действие.

От всички икономически проблеми, парите са може би най-заплетените и може би там, където най-много се нуждаем от перспектива. Парите, освен това, са икономическата област, която е най-осезаема и преплетена с векове на държавна намеса. Много хора, много икономисти, обикновено посветени на свободния пазар, спират на парите. Парите, настояват те, са различни; Тя трябва да бъде предоставена от правителството и регулирана от правителството. Те никога не мислите за държавния контрол върху парите като намеса в свободния пазар; Свободният пазар на пари е немислим за тях. Правителствата трябва да сечат монети, да издават хартия, да дефинират "законно платежно средство", да създават централни банки, да вкарват и изливат пари, да "стабилизират ценовото ниво" и т.н.

Исторически парите са били едно от първите неща, които държавата е контролирала, а "революцията" на свободния пазар през осемнадесети и деветнадесети век е оказала много малко влияние върху паричната сфера. Затова е крайно време да обърнем фундаментално внимание на жизнената сила на нашата икономика — парите.

Нека първо си зададем въпроса: Могат ли парите да бъдат организирани по принципа на свободата? Можем ли да имаме свободен пазар на пари, както и на други стоки и услуги? Каква би била формата на такъв пазар? И какви са ефектите от различните държавни контроли? Ако подкрепяме свободния пазар в други посоки, Ако искаме да елиминираме правителственото нахлуване в личност и собственост, нямаме по-важна задача от това да изследваме начините и средствата на свободния пазар на пари.

Мъри Н. Ротбард

ГЛАВА I

ПАРИТЕ В СВОБОДНОТО ОБЩЕСТВО

1.

СТОЙНОСТТА НА ОБМЕНА

Как започнаха парите? Ясно е, че Робинзон Крузо нямаше нужда от пари. Той не би могъл да е ял златни монети. Нито пък Крузо и Петкан, може би разменяйки риба за дървен материал, не се тревожат за пари. Но когато обществото се разшири отвъд няколко семейства, сцената вече е подготвена за появата на парите.

За да обясним ролята на парите, трябва да се върнем още по-назад и да се запитаме: защо изобщо хората обменят? Обменът е основната основа на нашия икономически живот. Без размени нямаше да има истинска икономика и, на практика, общество. Ясно е, че доброволният обмен се случва, защото и двете страни очакват да се възползват. Обменът е споразумение между А и Б за прехвърляне на стоките или услугите на единия човек за стоките и услугите на другия. Очевидно и двамата печелят, защото всеки цени това, което получава в замяна, повече отколкото това, което жертва. Когато Крузо, да речем, разменя риба за дървен материал, той цени дървесината, която "купува" повече, отколкото рибата, която "продава", докато Петкан, напротив, цени рибата повече от самия материал. От Аристотел до Маркс, хората погрешно са вярвали, че размяната записва някакво равенство в стойността — че ако една бъчва риба се размени за десет трупи, има някакво основно равенство между тях. Всъщност размяната е извършена само защото всяка страна оценява двата продукта по различен ред.

Защо обменът трябва да е толкова универсален сред хората? В основата си, поради голямото разнообразие в природата: разнообразието на човека и разнообразието на местоположението на природните ресурси. Всеки човек има различен набор от умения и способности, а всеки парцел има свои уникални черти, свои отличителни ресурси. От този външен естествен факт на разнообразието произлизат обмените; пшеница в Канзас за желязо в

Минесота; Медицинските услуги на един човек за друг, свиренето на виолина. Специализацията позволява на всеки човек да развие най-добрите си умения и дава възможност на всеки регион да развие собствените си ресурси за отпадъци. Ако никой не можеше да разменя, ако всеки човек беше принуден да бъде напълно самостоятелен, очевидно е, че повечето от нас биха умрели от глад, а останалите едва щяха да останат живи. Обменът е жизнената сила не само на нашата икономика, но и на самата цивилизация.

2.

БАРТЕР

Въпреки това, директният обмен на полезни стоки и услуги едва ли би бил достатъчен, за да поддържа икономика над примитивното ниво. Такъв директен обмен — или бартер — едва ли е по-добър от чистата самодоволност. Защо е така? От една страна е ясно, че много малко производство може да се осъществи. Ако Джоунс наеме работници да построят къща, с какво ще им плати? С части от къщата или със строителни материали, които не могат да използват? Двата основни проблема са "неделимост" и "липса на съвпадение на желанията". Така че, ако Смит има плуг, който би искал да замени за няколко различни неща — например яйца, хляб и костюм дрехи — как може да го направи? Как може да разбие ралото и да даде част от него на фермер, а друга на шивач? Дори когато стоките са делими, обикновено е невъзможно двама обменящи да се намерят едновременно. Ако А има запас от яйца за продажба, а Б има чифт обувки, как могат да се съберат, ако А иска костюм? И помислете за съдбата на учител по икономика, който трябва да намери производител на яйца, който иска да купи няколко икономически урока в замяна на яйцата си! Ясно е, че всякаква цивилизована икономика е невъзможна при директен обмен.

3.

КОСВЕН ОБМЕН

Но човекът открил, в процеса на проба и грешка, пътя, който позволява значително разрастваща се икономика: индиректения обмен. При индиректен обмен продавате продукта си не за стока, която ви е нужна директно, а за друга

стока, която след това продавате за желаната от вас стока. На пръв поглед това изглежда като тровава и заобиколна операция. Но всъщност това е чудесният инструмент, който позволява на цивилизацията да се развива.

Помислете за случая с А, фермера, който иска да купи обувките, направени от Б. Тъй като Б не иска яйцата си, той намира това, което Б иска — да кажем масло. А след това разменя яйцата си за маслото на С и продава маслото на Б за обувки. Първо купува маслото не защото го иска директно, а защото ще му позволи да си купи обувките. По същия начин Смит, собственик на плуг, продава плуга си за една стока, която по-лесно може да раздели и продава — например масло — и след това разменя части от маслото за яйца, хляб, дрехи и т.н. В двата случая превъзходството на маслото — причината за по-голямо търсене на него отвъд обикновената консумация — е по-голямата му пазарна привлекателност. Ако една стока е по-продаваема от друга — ако всички са уверени, че тя ще бъде по-лесно продадена — тогава тя ще стане по-търсена, защото ще се използва като средство за размяна. Това ще бъде средата, чрез която един специалист може да разменя своя продукт за стоките на други специалисти.

Както и в природата, има голямо разнообразие от умения и ресурси, така има разнообразие и в търговската стойност на стоките. Някои стоки са по-търсени от други, някои са по-делими на по-малки единици без загуба на стойност, някои са по-издръжливи за дълги периоди от време, а други са по-лесно да се транспортират на големи разстояния. Всички тези предимства осигуряват по-голяма пазарна привлекателност. Ясно е, че във всяко общество най-продаваемите стоки постепенно ще бъдат избрани като медия за обмен. Колкото повече стоки се избират като медии, толкова повече търсенето им се увеличава заради тази употреба и затова стават още по-продаваеми. Резултатът е подсилваща се спирала: по-голямата търговска привлекателност води до по-широка употреба като медия, което води до по-голяма продаваемост и т.н. В крайна сметка една или две стоки се използват като общи медии — в почти всички борси — и те се наричат пари.

Исторически много различни стоки са използвани като медии: тютюн в колониална Вирджиния, захар в Западните Индии, сол в Абисиния, добитък в древна Гърция, пирони в Шотландия, мед в древен Египет, както и зърно, мъниста, чай, черупки от каури(миди – б.пр.) и рибарски куки. През вековете две стоки – злато и сребро – са се появили като пари в свободната конкуренция на пазара и са изместили другите стоки. И двете са уникално продаваеми, много търсени като орнаменти и се отличават с другите необходими качества.

В последно време среброто, което е сравнително по-разпространено от златото, се оказва по-полезно за по-малки борси, докато златото е по-полезно за по-големи транзакции. Във всеки случай, важното е, че независимо от причината, свободният пазар е открил златото и среброто за най-изгодните пари.

Този процес: кумулативното развитие на средство за обмен на свободния пазар — е единственият начин парите да станат установени. Парите не могат да произлязат по друг начин — нито от всички внезапно да решат да създават пари от безполезни материали, нито от това, че държавата нарича парчета хартия "пари". Защото в търсенето на пари е вградено знанието за цените на парите от непосредственото минало; За разлика от пряко използваните стоки на потребителите или производителите, парите трябва да имат предварително съществуващи цени, върху които да се основава търсенето. Но единственият начин това да се случи е чрез започване с полезна стока чрез бартер и след това добавяне на търсене на средство за обмен към предишното търсене на пряка употреба (например за украшения, в случая със златото).²¹

Така държавата е безсилна да създава пари за икономиката; Това може да бъде развито само чрез процесите на свободния пазар.

Най-важната истина за парите излиза от нашата дискусия: парите са стока. Научаването на този прост урок е една от най-важните задачи в света. Толкова често хората говорят за парите като за нещо много повече или по-малко от това. Парите не са абстрактна сметкова единица, отделима от конкретно благо; Това не е безполезен жетон, подходящ само за размяна; това не е "претенция към обществото"; Това не е гаранция за фиксирано ценово ниво. Това е просто стока. Те се различават от другите стоки по това, че се използват основно като средство за обмен. Но освен това, те са стока — и, както всички стоки, има съществуващ ресурс, среща изисквания от страна на хората да я купуват и държат и т.н. Както всички стоки, нейната "цена" — по отношение на други стоки — се определя от взаимодействието между общото предлагане, или запасите, и общото търсене на хората да го купуват и държат. (Хората "купуват" пари, като продават стоките и услугите си за тях, точно както "продават" пари, когато купуват стоки и услуги.)

²¹ За произхода на парите, срв. Карл Менгер, *Principles of Economics* (Гленко, Илинойс: Free Press, 1950), стр. 257–71; Лудвиг фон Мизес, *Теория на парите и кредита*, 3-то изд. (Ню Хейвън, Кънектикът: Yale University Press, 1953), стр. 97–123.

4.

ПОЛЗИ ОТ ПАРИТЕ

Появата на парите представлява голямо благословение за човечеството. Без пари — без общо средство за обмен — не би могло да има истинска специализация, нито напредък на икономиката над основно, примитивно ниво. С парите изчезват проблемите с неделимостта и "съвпадението на желанията", които измъчвали бартерното общество. Сега Джоунс може да наема работници и да им плаща в... пари. Смит може да продаде ралото си в замяна на единици от... пари. Паричната стока се дели на малки единици и е общо взето приемливо за всички. И така, всички стоки и услуги се продават за пари, а после парите се използват за закупуване на други стоки и услуги, които хората желаят. Поради парите може да се формира сложна "структура на производството", при която земята, трудовите услуги и капиталовите стоки си сътрудничат за напредък на производството на всеки етап и получават парично плащане.

Създаването на пари носи още една голяма полза. Тъй като всички обмени се извършват в пари, всички обменни коефициенти се изразяват в пари, така че хората вече могат да сравняват пазарната стойност на всяка стока с тази на всяка друга стока. Ако телевизор се разменя за три унции злато, а автомобил за шестдесет унции злато, тогава всеки може да види, че един автомобилен "струва" двадесет телевизора на пазара. Тези обменни коефициенти са цени, а паричната стока служи като общ знаменател за всички цени. Само установяването на парични цени на пазара позволява развитието на цивилизована икономика, защото само те позволяват на бизнесмените да изчисляват икономично. Бизнесмените вече могат да преценят колко добре удовлетворяват потребителските нужди, като видят как продажните цени на техните продукти се сравняват с цените, които имат за да платят продуктивните фактори (техните "разходи"). Тъй като всички тези цени се изразяват в пари, бизнесмените могат да определят дали реализират печалби или загуби. Такива изчисления насочват бизнесмените, работниците и земевладелците в търсенето на паричен доход на пазара. Само такива изчисления могат да разпределят ресурсите към най-продуктивните им приложения — за онези, които най-добре ще удовлетворят нуждите на потребителите.

Много учебници казват, че парите имат няколко функции: средство за размяна, единица за сметка или "мярка за стойности", "съхранение на стойност" и др. Но трябва да е ясно, че всички тези функции са просто следствия от една велика функция: средството за обмен. Тъй като златото е обща среда, то е най-пазарно достъпно, може да се съхранява, за да служи като средство както в бъдещето, така и в настоящето, и всички цени се изразяват в неговите термини.²² Тъй като златото е стокова среда за всички борси, то може да служи като единица за сметка за настоящото и очакваното бъдеще, цени. Важно е да се осъзнае, че парите не могат да бъдат абстрактна единица за сметка или изискване, освен ако не служат като средство за обмен.

5.

ПАРИЧНАТА ЕДИНИЦА

Сега, когато видяхме как са се появили парите и какво правят, може да се запитаме: Как се използва паричната стока? По-конкретно, какво представлява запасът или предлагането на пари в обществото и как се обменят?

На първо място, повечето материални физически стоки се търгуват по тегло. Теглото е отличителната единица на материална стока, затова търговията се извършва в единици като тонове, паунци, унции, зърна, грамове и др.²³ Златото не прави изключение. Златото, както и другите стоки, се търгува в единици тегло.²⁴

Очевидно е, че размерът на общата единица, избрана в търговията, няма значение за икономиста. Една страна, според метричната система, може да предпочита да фигурира в грамове; Англия или Америка може да предпочитат да смятат в зърна или унции. Всички единици тегло могат да се конвертират една в друга; един паунд е равен на шестнадесет унции; една унция е равна на 437,5 грана или 28,35 грама и т.н.

Ако приемем, че златото е избрано като пари, размерът на златната единица, използвана при изчислението, няма значение за нас. Джоунс може да продаде

²² Парите не "измерват" цени или стойности; това е общият знаменател за тяхното изразяване. Накратко, цените се изразяват в пари; те не се измерват от нея.

²³ Дори тези стоки номинално се разменят по обем (бал, bushel и др.) мълчаливо приемат стандартно тегло на единица обем.

²⁴ Една от основните добродетели на златото като пари е хомогенността — за разлика от всички други стоки, то няма разлики в качеството. Унция чисто злато е равна на всяко друго злато по света.

палто за една златна унция в Америка или за 28,35 грама във Франция; И двете цени са еднакви.

Всичко това може да изглежда като усложняване на очевидното, с изключение на това, че много нещастие в света биха били избегнати, ако хората бяха осъзнали напълно тези прости истини. Почти всеки, например, мисли за парите като за абстрактни единици за нещо, всяка от които се разделя уникално за определена държава. Дори когато държавите бяха на "златния стандарт", хората мислеха по подобен начин. Американските пари бяха "долари", френски – "франк", немски "марки" и т.н. Всички те бяха свързани със златото, но всички се считаха за суверенни и независими, и затова беше лесно страните да "излязат от златния стандарт". Въпреки това всички тези имена бяха просто имена за теглови единици злато или сребро.

Британският "паунд стерлинг" първоначално означаваше паунд сребро. А какво да кажем за долара? Доларът започва като обикновено използваното наименование на унция сребро, отсечено от бохемски граф на име Шлик през шестнадесети век. Графът на Шлик е живял в долината на Йоахим или Йохимстал.

Монетите на графа си спечелили висока репутация заради своята еднородност и чистота на метала и били широко наричани "талери на Йоахим" или накрая "талер". Името "долар" в крайна сметка произлиза от "талер".

На свободния пазар различните имена, които единиците могат да имат, са просто дефиниции на единици тегло. Когато бяхме "на златния стандарт" преди 1933 г., хората обичаха да казват, че "цената на златото" е "фиксирана на двадесет долара на унция злато." Но това беше опасно подвеждащ начин да гледаме на парите си. Всъщност "доларът" беше дефиниран като името на (приблизително) 1/20 унция злато. Затова беше подвеждащо да се говори за "обменни курсове" на валутата на една страна спрямо друга. "Паундът стерлинг" всъщност не "разменяше" за пет долара.²⁵ Доларът се определяше като 1/20 от златна унция, а паундът стерлинг по онова време се определяше като името на 1/4 от златна унция, просто търгуван за 5/20 златна унция. Ясно е, че такива размени и толкова много имена бяха объркващи и подвеждащи. Как са възникнали, е показано по-долу в главата за намесата на държавата в парите. В чисто свободен пазар златото просто би се разменяло директно като "грамове", зърна или унции, а такива объркващи имена като долари, франк и

²⁵ Всъщност, паундът стерлинг беше разменен за \$4.87, но използваме \$5 за по-голямо удобство на изчислението.

др. биха били излишни. Затова в този раздел ще разглеждаме парите като размяна директно в унции или грамове.

Ясно е, че свободният пазар ще избере като обща единица размера на паричната стока, който е най-удобен. Ако платината беше парите, вероятно щеше да се търгува в части от унция; ако желязото се използва, то би се броило в паунди или тонове. Ясно е, че размерът няма значение за икономиста.

6.

ФОРМАТА НА ПАРИТЕ

Ако размерът или името на паричната единица имат малка икономическа разлика, то и формата на паричния метал няма значение. Тъй като стоката е парите, следва, че целият запас от метала, докато е достъпен за човека, представлява световния запас от пари. Няма реална разлика каква форма е металът по всяко време. Ако желязото е парите, тогава цялото желязо е пари, независимо дали е под формата на пръти, парчета или въплътено в специализирани машини.²⁶ Златото е търгувано като пари в сурова форма на късове, като златен прах в чували и дори като бижута. Не е изненадващо, че златото или други пари могат да се търгуват в много форми, тъй като тяхната важна характеристика е теглото им.

Вярно е обаче, че някои форми често са по-удобни от други. През последните векове златото и среброто са били разделени на монети за по-малки, ежедневни транзакции и на по-големи кюлчета за по-големи транзакции. Останалото злато се превръща в бижута и други украшения. Всяка трансформация от една форма в друга изисква време, усилия и други ресурси. Извършването на тази работа ще бъде бизнес като всеки друг, а цените за тази услуга ще се определят по обичайния начин. Повечето хора са съгласни, че е легитимно бижутерите да правят украшения от сурово злато, но често отричат, че същото важи и за производството на монети. Въпреки това, на свободния пазар, монетите са по-същество бизнес като всеки друг.

Много хора вярваха, в дните на златния стандарт, че монетите са по-някакъв начин по-"наистина" пари от обикновените, несечени златни "кюлчета" (кюлчета, кюлчета или каквато и да е друга форма). Вярно е, че 33 монети са имали по-висока цена спрямо кюлчета, но това не е било причинено от някаква мистериозна добродетел в монетите; Тя произтичала от факта, че

²⁶ Железни мотики са широко използвани като пари, както в Азия, така и в Африка

производството на монети от кюлчета струвало повече, отколкото претопяването на монети обратно в кюлчета. Поради тази разлика монетите били по-ценни на пазара.

7.

ЧАСТНО МОНЕТОСЕЧЕНЕ

Идеята за частното монетосечене днес изглежда толкова странна, че си струва да бъде разгледана внимателно. Свикнали сме да мислим за монетите като за "необходимост на суверенитета". Въпреки това, в крайна сметка, ние не сме обвързани с "кралска прерогатива" и американската концепция е, че суверенитетът не зависи от държавата, а от народа.

Как би работила частната монета? По същия начин, както казахме, както при всеки друг бизнес. Всеки монетар произвежда какъвто размер или форма на монета най-много харесва клиентите му. Цената се определя от свободната конкуренция на пазара.

Стандартното възражение е, че би било твърде трудно да се претеглят или анализират парченца злато при всяка транзакция. Но какво може да попречи на частните монетари да подпечатат монетата и да гарантират нейното тегло и чистота? Частните монетари могат да гарантират монета поне толкова, колкото държавна монетна фабрика. Неозначените метални парчета не биха се приемали като монети. Хората биха използвали монетите на тези монетари с най-добра репутация за добро качество на продуктите. Видяхме, че точно така "доларът" стана значим като конкурентна сребърна монета.

Противниците на частното монетосъбиране твърдят, че измамите ще се разпространят. Въпреки това, същите тези противници биха се доверили на държавата да осигури монетите. Но ако на държавата изобщо трябва да се доверява, тогава със сигурност с частни монети държавата поне може да бъде оставена да предотвратява или наказва такива измами. Обикновено се приема, че предотвратяването или наказанието на измами, кражби или други престъпления е истинското оправдание за управлението. Но ако държавата не може да залови престъпника, когато се разчита на частни монети, каква надежда има за надеждно монетосъбиране, когато целостта на частните оператори на пазара се изоставява в полза на държавен монопол върху монетите. Ако на държавата не може да се има доверие да открие случайни

злодеи на свободния пазар на монети, защо може да се има доверие, когато се оказва в позиция на пълен контрол над парите и може да бъде единственият злодей на пазара, който понижи стойността на монетите, или по друг начин с пълно законово разрешение да действа като единствен злодей на пазара? Със сигурност е глупаво да се твърди, че държавата трябва да социализира цялата собственост, за да предотврати кражбата на собственост. Въпреки това причината за премахването на частното монетопазване е същата.

Освен това, целият съвременен бизнес се гради върху гарантирани стандарти. Аптеката продава бутилка с лекарства от осем унции; Месопреработвателят продава един паунд говеждо. Купувачът очаква тези гаранции да са точни, и те са. И помислете за хилядите и хилядите специализирани, жизненоважни индустриални продукти 373, които трябва да отговарят на много тесни стандарти и спецификации. Купувачът на болт с диаметър 1/2 инча трябва да вземе болт с диаметър 1/2 инча, а не просто 3/8 инча.

Въпреки това, бизнесът не се е разпаднал. Малко хора твърдят, че държавата трябва да национализира индустрията за машиностроителни инструменти като част от своята задача да защитава стандартите срещу измами. Съвременната пазарна икономика съдържа безкраен брой сложни обмени, повечето от които зависят от определени стандарти за количество и качество. Но измамата е минимална, а този минимум, поне теоретично, може да бъде преследван. Така би било, ако имаше частни монети. Можем да сме сигурни, че клиентите на монетосекача и неговите конкуренти ще бъдат бдителни за всяка възможна измама относно теглото или фината на неговите монети.²⁷

Защитниците на монопола на държавата върху монетосеченето твърдят, че парите са различни от всички други стоки, защото "Законът на Грешам" доказва, че "лошите пари изгонват добрите" от обращение. Затова свободният пазар не може да бъде оставен да служи на обществото в осигуряването на добри пари. Но тази формулировка се основава на погрешна интерпретация на прочутия закон на Грешам. Законът наистина казва, че "парите, изкуствено надценени от държавата, ще изгонят от обращение изкуствено подценените пари." Да предположим, например, че има златни монети от една унция в обращение. След няколко години износване, нека кажем, че някои монети тежат само 9 унции. Очевидно на свободния пазар износените монети биха циркулирали само на 90 процента от стойността на пълноценните монети, а

²⁷ Хърбърт Спенсър, Социална статика (Ню Йорк: D. Appleton, 1890), стр. 438.

номиналната номинална стойност на първите трябваше да бъде отменена.²⁸ Ако изобщо, това ще са "лошите" монети, които ще бъдат изгонени от пазара. Но да предположим, че държавата постановява, че всички трябва да третират износените монети като равни на нови, пресни монети и да ги приемат равноправно като изплащане на дългове. Какво всъщност е направила държавата? Тя е наложила контрол на цената чрез принуда върху "обменния курс" между двата вида монети. Като настоява за точно съотношение, когато износените монети трябва да се обменят с 10 процента отстъпка, това изкуствено надценява износените монети и подценява новите монети. В резултат на това всички ще избягват износените монети и ще трупат или изнасят новите. "Лошите пари изгонват добрите пари", не на свободния пазар, а като пряк резултат от държавна намеса на пазара.

Въпреки непрекъснатия тормоз от страна на държавата, която прави условията изключително несигурни, частните монети са процъфтявали многократно в историята. Вярни на виртуалния закон, че всички иновации идват от свободни индивиди, а не от държавата, първите монети са били сечени от частни лица и златари. Всъщност, когато правителството за първи път започна да монополизира монетите, кралските монети носеха гаранциите на частни банкери, на които обществото очевидно се доверяваше много повече, отколкото на правителството. Частно отсечени златни монети са циркулирали в Калифорния чак до 1848 г.²⁹

8.

"ПРАВИЛНОТО" ПРЕДЛАГАНЕ НА ПАРИ

Сега можем да попитаме: Какво е паричното предлагане в обществото и как се използва това предлагане? По-специално, може да повдигнем вечния въпрос: колко пари "ни трябва"? Трябва ли паричното предлагане да се регулира с

²⁸ За да се справят с проблема с износването, частните монетосекачи могат или да определят времеви лимит на печатаните си гаранции за тегло, или да се съгласят да изсичат монети отново, или на оригинала, или с по-ниско тегло. Можем да отбележим, че в свободната икономика няма да има задължителната стандартизация на монетите, която преобладава, когато държавните монополи управляват монетите.

²⁹ За исторически примери на частно монетосъбиране вижте B.W. Barnard, "Използването на частни жетони за пари в Съединените щати," *Quarterly Journal of Economics* 31, No 4 (август 1917): 600–34, особено 617–26; Чарлз А. Конант, *Принципите на парите и банкирането* (Ню Йорк: Harper Bros., 1905), I, 127–32; Лисандър Спунър, *Писмо до Гроувър Кливланд* (Бостън: B.R. Tucker, 1886), стр. 79; и Дж. Лорънс Лафлин, "Ново разкритие на пари, кредит и цени" (Чикаго: University of Chicago Press, 1931), I, 47–51. Относно монетите вижте също Мизес, *op. cit.*, стр. 65–67; и Едуин Канън, *Money*, 8-мо изд. (Лондон: Staples Press, 1935), стр. 33 и сл.

някакъв "критерий", или може да бъде оставено на свободния пазар?

Първо, общият запас, или предлагането, на пари в обществото по всяко време, е общото тегло на съществуващите парични неща. Нека приемем, засега, че само една стока е установена на свободния пазар като пари. Нека приемем допълнително, че златото е тази стока (макар че можехме да вземем сребро или дори желязо; изборът е на пазара, а не на нас, да реши коя най-добра стока да се използва като пари). Тъй като парите са злато, общото количество пари е общото тегло на съществуващото злато в обществото. Формата на златото няма значение, освен ако цената за смяна на форми по определени начини не е по-голяма от друга (например сеченето на монети струва повече от разтопяването им). В такъв случай една от формите ще бъде избрана от пазара като пари на сметката, а другите форми ще имат премия или отстъпка в сравнение с относителните си разходи на пазара.

Промените в общия запас от злато ще се управляват от същите причини като промените в други стоки. Увеличенията ще произтичат от по-голямото производство в мините; намаляване от износване, в индустрията и др. Тъй като пазарът ще избере трайна стока за пари, и тъй като парите не се изразходват с курса на другите стоки, а се използват като средство за обмен, делът на новогодишното производство към общия му запас ще бъде доста малък. Промените в общите запаси от злато обикновено се случват много бавно.

Какво "трябва" да бъде паричното предлагане? Предложени са всякакви критерии: парите да се движат според населението, с "обема на търговията", с "количествата произведени стоки", за да се запази "ценовото равнище" постоянно и т.н. Малцина наистина са предложили да се остави решението на пазара. Но парите се различават от другите стоки по един факт. А разбирането на тази разлика дава ключ към разбирането на финансовите въпроси. Когато подпомагането на друго благо се увеличи, това увеличение носи социална полза; Това е повод за обща радост. Повече потребителски стоки означават по-висок стандарт на живот за обществото; Повече капиталови стоки означават устойчив и повишен жизнен стандарт в бъдеще. Откриването на нова, плодородна земя или природни ресурси също обещава да увеличи жизнения стандарт – както настоящ, така и бъдещ. А какво да кажем за парите? Дали добавянето към паричното предлагане носи ползи и за широката общественост?

Потребителските стоки се използват от потребителите; Капиталовите стоки и природните ресурси се изразходват в процеса на производство на потребителски стоки. Но парите не се изразходват; Тяхната функция е да

действа като средство за обмен — да позволи стоките и услугите да пътуват по-бързо от един човек към друг. Тези обмени се правят изцяло в парични единици. Следователно, ако телевизорът се разменя за три златни унции, казваме, че "цената" на телевизора е три унции. По всяко време всички стоки в икономиката ще обменят на определени съотношения или цени на златото. Както казахме, парите или златото са общият знаменател на всички цени. Но какво да кажем за самите пари? Имат ли "цена"? Тъй като цената е просто обменно съотношение (обменно съотношение), тя очевидно е така. Но в този случай "цената на парите" е масив от безкрайния брой обменни коефициенти за всички различни стоки на пазара.

Така да предположим, че телевизор струва три златни унции, един автомобил шестдесет унции, хляб $1/100$ унция и час от юридическите услуги на г-н Джоунс — една унция. "Цената на парите" тогава ще бъде поредица от алтернативни борси. Една унция злато ще "струва" или $1/3$ от телевизор, $1/60$ от автомобил, 100 хляба или един час от правната услуга на Джоунс. И така нататък. Цената на парите, следователно, е "покупателната сила" на паричната единица, в този случай на златната унция. Тя показва какво може да купи тази унция в замяна, както паричната цена на телевизора показва колко пари може да донесе телевизорът в замяна. Какво определя цената на парите? Същите сили, които определят всички цени на пазара, този почтен, но вечно верен закон: "търсенето и предлагането". Всички знаем, че ако предлагането на яйца се увеличи, цената ще има тенденция да пада; Ако търсенето на яйца от страна на купувачите се увеличи, цената ще има тенденция да се покачва. Същото важи и за парите. Увеличаването на предлагането на пари ще има тенденция да понижи тяхната "цена"; Увеличаването на търсенето на пари ще я увеличи. Но какво е търсенето на пари? В случая с яйцата знаем какво означава "търсене"; Това е сумата, която потребителите са готови да похарчат за яйца, плюс яйца, които са запазени и не се продават от доставчиците. По същия начин, в случая с парите, "търсене" означава различните стоки, предлагани в замяна на пари, плюс парите, задържани в брой и неизразходвани през определен период от време. В двата случая "предлагане" може да се отнася до общия запас на стоката на пазара.

Какво се случва тогава, ако предлагането на злато се увеличи, а търсенето на пари остане същото? "Цената на парите" пада — т.е. покупателната способност на паричната единица ще пада по цялото време. Унция злато вече ще струва по-малко от 100 хляба, $1/3$ от телевизор и т.н. Обратно, ако предлагането на злато намалее, покупателната способност на златната унция се увеличава.

Какъв е ефектът от промяна в паричното предлагане? Следвайки примера на Дейвид Хюм, един от първите икономисти, може да се запитаме какво би станало, ако за една нощ някоя добра фея се промъкне в спестовните ни касички, чанти и банкови трезори и удвои парите ни. В нашия пример тя магически удвои запасите ни от злато. Щяхме ли да сме два пъти по-богати? Очевидно не. Това, което ни прави богати, е изобилието от стоки, а това, което ограничава това изобилие, е недостигът на ресурси: а именно земя, труд и капитал. Умножаването на монети няма да създаде тези ресурси. Може да се чувстваме два пъти по-богати в момента, но очевидно всичко, което правим, е да увеличим паричното предлагане. Докато обществото бърза да изразходва новооткритото си богатство, цените ще се удвоят или поне ще се повишат, докато търсенето не бъде удовлетворено и парите вече не наддават сами себе си за съществуващите стоки.

Така виждаме, че докато увеличаването на паричното предлагане, подобно на увеличението на предлагането на всяка стока, намалява нейната цена, промяната — за разлика от други стоки — не носи социална полза. Широката общественост не става по-богата. Докато новите потребителски или капиталови стоки повишават стандарта на живот, новите пари само повишават цените — т.е. разреждат собствената си покупателна способност. Причината за тази загадка е, че парите са полезни само заради обменната си стойност. Други стоки имат различни "реални" полезни услуги, така че увеличаването на тяхното предлагане задоволява повече потребителски желания. Парите имат полза само за бъдеща размяна; тяхната полезност се крие в обменната им стойност, или "покупателната способност". Нашият закон — че увеличаването на парите не носи социална полза — произтича от уникалното им използване като средство за обмен.

Увеличаването на паричното предлагане само разрежда ефективността на всяка златна унция; От друга страна, спадът в паричното предлагане повишава силата на всяка златна унция да свърши своята работа. Стигаме до поразителната истина, че няма значение какво е паричното предлагане. Всяка доставка ще свърши работа толкова добре, колкото и всяка друга доставка. Свободният пазар просто ще се адаптира чрез промяна на покупателната способност, или ефективността, на златната единица. Няма нужда да се манипулира пазарът, за да се промени определяното от него парично предлагане.

В този момент финансовият плановик може да възрази: "Добре, като се има предвид, че е безсмислено да се увеличава паричното предлагане, не е ли

добивът на злато разхищение на ресурси?

Не трябва ли държавата да запази паричното предлагане на постоянно и да забрани новото добивно производство?" Този аргумент може да е правдоподобен за онези, които нямат принципни претенции към държавна намеса, макар че няма да убеди решителния защитник на свободата. Но възражението пренебрегва важен момент: че златото не е само пари, а неизбежно е и стока. Увеличеното предлагане на злато може да не носи никаква парична полза, но носи немонетарна полза — т.е. увеличава предлагането на злато, използвано за потребление (орнаменти, зъболекарски услуги и подобни) и в производството (индустриална работа). Добивът на злато, следователно, изобщо не е социална загуба.

Затова заключаваме, че определянето на снабдяването на парите, както всички други блага, е най-добре да се остави на свободния пазар. Освен общите морални и икономически предимства на свободата пред принудата, нито едно диктувано количество пари няма да свърши работата по-добре, а свободният пазар ще настрои производството на злато според относителната му способност да задоволява нуждите на консуматорите, в сравнение с всички други производствени стоки.³⁰

9.

ПРОБЛЕМЪТ С "ТРУПАНЕТО"

Критикът на паричната свобода обаче не може да бъде заглушен толкова лесно. Има, в частност, древното "трупане". Образът е изобразен на егоистичния стар скъперник, който, може би ирационално, а може би от зли мотиви, трупа неизползвано злато в мазето или съкровищницата си, спирайки по този начин потока на обращение и търговия, причинявайки депресии и други проблеми. Дали трупането наистина е заплахата?

Първо, това, което просто се случи, е увеличено търсене на пари от страна на скъперника. В резултат цените на стоките падат, а покупателната способност на златната унция се увеличава. Няма загуба за обществото, което просто продължава с по-ниско активно предлагане на по-"мощни" златни унции.

Дори и в най-лошия възможен поглед на въпроса, нищо не се е объркало и

³⁰ Добивът на злато, разбира се, не е по-печеливш от всяка друга дейност; В дългосрочен план неговата възвръщаемост ще бъде равна на нетната възвръщаемост във всяка друга индустрия.

паричната свобода не създава трудности. Но проблемът е по-голям от това. Защото по никакъв начин не е ирационално хората да желаят повече или по-малко пари в паричните си баланси.

Нека на този етап разгледаме паричните баланси по-подробно. Защо хората изобщо пазят някакви парични баланси? Да предположим, че всички ние можем да предсказваме бъдещето с абсолютна сигурност. В такъв случай никой няма да трябва да държи парични баланси под ръка. Всеки ще знае точно колко ще похарчи и какъв доход ще получи на всички бъдещи дати. Не е нужно да държи пари под ръка, а ще отпусне златото си, за да получава плащанията си в необходимите суми точно в дните, в които прави разходите си. Но, разбира се, ние определено живеем в свят на несигурност. Хората не знаят точно какво ще им се случи или какви ще бъдат бъдещите им доходи или разходи. Колкото по-несигурни и уплашени са, толкова повече парични баланси ще искат да държат; Колкото по-сигурни, толкова по-малко пари ще искат да държат под ръка. Друга причина за запазване на пари също е функция на реалния свят на несигурност. Ако хората очакват цената на парите да падне в близко бъдеще, те ще харчат парите си сега, докато парите са по-ценни, като по този начин "събират" и намаляват търсенето им. Обратно, ако очакват цената на парите да се повиши, ще изчакат да похарчат парите по-късно, когато те станат по-ценни, и търсенето им на пари ще се увеличи.

Тогава исканията на хората за парични баланси се покачват и спадат по добри и основателни причини.

Икономистите грешат, ако вярват, че нещо не е наред, когато парите не са в постоянен, активен "оборот". Парите са полезни само за обменна стойност, вярно, но не са полезни само в самия момент на обмен. Тази истина често е била пренебрегвана. Парите са също толкова полезни, когато лежат "бездействащи" в паричния баланс на някого, дори в "съкровището" на скъперник.³¹ Тези пари сега се задържат в очакване на евентуален бъдещ обмен, който предоставят на своя собственик, полезността от разрешаване на обмени по всяко време, настояще или бъдещо време, което собственикът би пожелал.

Трябва да се помни, че цялото злато трябва да бъде собственост на някого, и затова цялото злато трябва да се държи в паричните баланси на хората. Ако в обществото има 3 000 тона злато, всички 3 000 тона трябва да бъдат

³¹ В кой момент паричният баланс на един човек се превръща в леко разхвърляно "съкровище", а разумният човек – в скъперник? Невъзможно е да се определи конкретен критерий: обикновено обвинението за "трупане" означава, че А държи повече пари, отколкото Б смята за подходящо за А.

притежавани и държани по всяко време в паричните баланси на отделни хора. Общата сума парични салда винаги е идентична с общото парично предлагане в обществото. Така че, иронично, ако не беше несигурността на реалния свят, изобщо нямаше да има парична система! В определен свят никой не би искал да държи пари в брой, така че търсенето на пари в обществото би намалявало безкрайно, цените биха скочвали безкрайно и всяка парична система би се разпаднала. Вместо наличието на парични баланси да бъде досаден и проблемен фактор, който пречи на паричния обмен, той е абсолютно необходим за всяка парична икономика.

Освен това е подвеждащо да се твърди, че парите "циркулират". Както всички метафори, взети от физическите науки, той означава някакъв механичен процес, независим от човешката воля, който се движи с определена скорост на поток, или "скорост". Всъщност парите не "циркулират"; от време на време се прехвърля от паричния баланс на един човек към друг. Съществуването на пари отново зависи от готовността на хората да държат парични баланси.

В началото на този раздел видяхме, че "трупането" никога не носи загуба на обществото. Сега ще видим, че движението в цената на парите, причинено от промените в търсенето на пари, носи положителна социална полза, толкова положителна, колкото и тази, която се дава от увеличените доставки на стоки и услуги. Видяхме, че общата сума парични салда в обществото е равна и идентична с общото парично предлагане. Нека приемем, че доставките остават постоянни, например 3 000 тона. Сега, да предположим, че по някаква причина може би нарастващо опасение, търсенето на парични баланси на хората се увеличава. Със сигурност е положителна социална полза да се задоволи това търсене. Но как може да бъде удовлетворен, когато общата сума в брой трябва да остане същата? Просто: с по-високата оценка на паричните баланси, търсенето на пари се увеличава и цените падат. В резултат на това същата обща сума парични баланси вече осигурява по-висок "реален" баланс, т.е. е по-висок пропорционално на цените на стоките спрямо работата, която парите трябва да изпълнят. Накратко, ефективните парични баланси на обществото са се увеличили. Обратно, спадът в търсенето на пари в брой ще доведе до увеличени разходи и по-високи цени. Желанието на обществото за по-ниски ефективни парични баланси ще бъде удовлетворено от необходимостта от дадени общи средства за повече работа.

Следователно, докато промяната в цената на парите, произтичаща от промени в предлагането, само променя ефективността на паричната единица и не носи социална полза, спад или покачване, причинено от промяна в търсенето на

парични салда, носи социална полза, тъй като удовлетворява общественото желание за по-висок или по-нисък дял от паричните салда спрямо работата, извършена с парични средства. От друга страна, увеличеното парично предлагане ще възпрепятства общественото търсене на по-ефективна сума пари (по-ефективна по отношение на покупателната способност).

Хората почти винаги казват, ако ги попитат, че искат колкото се може повече пари! Но това, което всъщност искат, не са повече парични единици, повече златни унции или "долари", а по-ефективни единици, т.е. по-голям контрол над стоките и услугите, купувани с пари. Видяхме, че обществото не може да задоволи търсенето си за повече пари, като увеличи предлагането си, защото увеличеното предлагане просто ще разрежи ефективността на всяка унция и парите няма да са по-изобилни от преди. Стандартът на живот на хората (с изключение на непаричните употреби на златото) не може да се повиши чрез добив на повече злато. Ако хората искат по-ефективни златни унции в паричните си баланси, те могат да ги получат само чрез спад на цените и повишаване на ефективността на всяка унция.

10.

ДА СТАБИЛИЗИРАМЕ ЦЕНОВОТО НИВО?

Някои теоретици твърдят, че свободната парична система би била неразумна, защото не би "стабилизирала ценовото равнище", т.е. цената на паричната единица. Парите, казват те, трябва да са фиксиран критерий, който никога не се променя. Затова неговата стойност, или покупателната способност, трябва да бъде стабилизирана. Тъй като цената на парите би се колебала на свободния пазар, свободата трябва да бъде надделена от държавното управление, за да се осигури стабилност.³² Стабилността би осигурила справедливост, например, на длъжниците и кредиторите, които ще са сигурни, че ще върнат долари или златни унции със същата покупателна способност, която са отпуснали.

Въпреки това, ако кредиторите и длъжниците искат да се предпазят от бъдещи промени в покупателната способност, те могат лесно да го направят на свободния пазар. Когато сключват договорите си, те могат да се съгласят, че

³² Как правителството би постъпило в това не е важно в момента. По същество това би включвало правителствено управлявани промени в паричното предлагане.

връщането ще бъде извършено в сума пари, коригирана чрез някакъв договорен индекс на промените в стойността на парите. Стабилизаторите отдавна застъпват такива мерки, но странно е, че именно кредиторите и кредитополучателите, които би трябвало да се възползват най-много от стабилността, рядко са се възползвали от тази възможност. Трябва ли правителството след това да наложи определени "привилегии" на хора, които вече са ги отхвърлили свободно? Очевидно бизнесмените предпочитат да рискуват, в този свят на непоправими

несигурност относно способността им да предвиждат условията на пазара. В крайна сметка цената на парите не се различава от всички други безплатни цени на пазара. Те могат да се променят в отговор на промени в търсенето на индивидите; Защо не паричната цена?

11.

СЪЖИТЕЛСТВАЩИ ПАРИ

Досега сме получили следната картина на парите в чисто свободна икономика: злато или сребро започват да се използват като средство за обмен; злато, сечено от конкурентни частни фирми, циркулиращо по тегло; цените се колебаят свободно на пазара в отговор на потребителските нужди и доставките на производствени ресурси. Свободата на цените неизбежно предполага свобода на движение за покупателната способност на паричната единица; Би било невъзможно да се използва сила и да се намесва в движенията на стойността на парите, без едновременно с това да се осакатява свободата на цените за всички стоки. Получената свободна икономика няма да бъде хаотична. Напротив, икономиката би се движила бързо и ефективно, за да задоволи нуждите на потребителите. Паричният пазар също може да бъде свободен.

Досега сме опростили проблема, като приемаме само един паричен метал, например злато. Да предположим, че две или повече вида пари продължават да циркулират на световния пазар, например злато и сребро. Възможно е златото да е парите в една област, а среброто в друга, или и двете да циркулират паралелно. Златото, например, е по-ценно срещу унция от среброто, и може да се използва за по-големи сделки, а среброто за по-малки.

Нямаше ли два вида пари да са невъзможно хаотични? Не би ли трябвало държавата да се намеси и да наложи фиксирана норма между двете (биметализъм) или по някакъв начин да демонетизира единия или другия метал (да наложи "единен стандарт")?

Много е възможно пазарът, ако има пълна свобода, в крайна сметка да установи един единствен метал като пари. Но през последните векове среброто упорито оспорва позицията на златото. Не е необходимо обаче държавата да се намесва и да спасява пазара от собствената си глупост в поддържането на два вида пари. Среброто оставаше в обращение именно защото беше удобно (например за дребни монети). Среброто и златото лесно могат да циркулират паралелно и са го правили и в миналото. Относителните предложения и търсенията на двата метала ще определят обменния курс между тях, а този курс, както всяка друга цена, ще се променя непрекъснато в отговор на тези променящи се сили. В един период, например, сребро и злато са се разменяли в съотношение 16:1, друг път в 15:1 и т.н. Кой метал ще служи като сметкова единица зависи от конкретните обстоятелства на пазара. Ако златото е парите на сметката, тогава повечето транзакции ще се броят в златни унции, а сребърните унции ще обменят на свободно променяща се цена спрямо златото.

Трябва да е ясно, че обменният курс и покупателната способност на единиците на двата метала винаги ще са пропорционални. Ако цените на стоките са петнадесет пъти по-високи в среброто, отколкото в златото, тогава обменният курс ще бъде определен на 15:1. Ако не, ще се изплати да се обменят от едната към другата, докато се достигне паритет. Така, ако цените са петнадесет пъти по-високи на среброто от златото, докато среброто/златото са 20:1, хората ще се втурнат да продадат стоките си за злато, да купят сребро и след това да ги купят отново със сребро, като в процеса печелят значителна печалба. Това бързо ще възстанови "паритета на покупателната способност" на валутния курс; С по-евтиното на златото по отношение на среброто, цените на стоките на среброто се покачват, а цените на златото на стоките падат.

Свободният пазар, накратко, е изключително подреден не само когато парите са свободни, но дори когато има повече от една валута в обращение.

Какъв вид "стандарт" ще осигури безплатните пари? Важното е стандартът да не бъде наложен с правителствени укази. Ако се остави сам, пазарът може да установи златото като единна валута ("златен стандарт"), среброто като единична валута ("сребърен стандарт"), или, може би най-вероятно, и двете

като пари с свободно променящи се валутни курсове ("паралелни стандарти").³³

12.

ТРЕЗОРИ ЗА ПАРИ

Да предположим, че свободният пазар е установил златото като пари (отново забравяйки за среброто заради простотата). Дори в удобната форма на монети, златото често е тромаво и трудно за носене и използване директно в замяна. За по-големи сделки е неудобно и скъпо да се транспортират няколкостотин паунда злато. Но свободният пазар, винаги готов да задоволи социалните нужди, идва на помощ. Златото, на първо място, трябва да се съхранява някъде, и точно както специализацията е най-ефективна в други сфери на бизнеса, то ще бъде най-ефективно и в бизнеса с трезори (оригиналната дума от английски е "складове", използвана е думата "трезори" заради негативната конотация на оригиналната дума - б.пр.). Определени фирми ще бъдат успешни на пазара в предоставянето на трезорни услуги. Някои ще бъдат трезори за злато и ще съхраняват злато за многобройните си собственици. Както при всички трезори, правото на собственика върху съхраняваните стоки се установява чрез складова разписка, която получава в замяна на съхранението на стоките. Касовата бележка дава право на собственика да претендира за стоките си по всяко време, когато пожелае. Този трезор ще носи печалба по същия начин от всеки друг, т.е. като таксува за своите услуги за съхранение.

Има всички основания да се вярва, че златните трезори ще процъфтяват на свободния пазар по същия начин, по който другите складове ще процъфтяват. Всъщност складирането играе още по-важна роля в случая с парите. Всички останали стоки преминават в консумация и трябва да напуснат склада след известно време, за да бъдат използвани за производство или потребление. Но парите, както видяхме, основно не се "използват" в физическия смисъл; вместо това се използват за размяна за други стоки и за дебнене на такива размени в бъдеще. Накратко, парите не са толкова "изразходвани", колкото просто

³³ За исторически примери на паралелни стандарти вижте W. Stanley Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange* (Лондон: Kegan Paul, 1905), стр. 88–96, и Robert S. Lopez, "Back to Gold, 1252," *Economic History Review* 9, No 2 (декември 1956): 219–40, особено 224. Златните монети са въведени в съвременна Европа почти едновременно в Генуа и Флоренция. Флоренция въвежда биметализма, докато "Генуа, напротив, в съответствие с принципа за ограничаване на държавната намеса колкото е възможно, не се опита да наложи фиксирана връзка между монети от различни метали." Същото място. Относно теорията на паралелните стандарти, вижте Мизес, *op. cit.*, стр. 179 и сл. За предложение Съединените щати да преминат към паралелен стандарт, чрез официален съвет на американския Assay Office, вижте J.W. Sylvester, *Bullion Certificates as Currency* (Ню Йорк, 1882).

прехвърляни от един човек на друг.

В такава ситуация удобството неизбежно води до прехвърляне на трезорната касова бележка вместо самото физическо злато. Да предположим, например, че Смит и Джоунс съхраняват златото си в един и същи трезор. Джоунс продава на Смит автомобил за 100 златни унции. Можеха да преминат през скъпия процес на Смит да осребри касовата му бележка и да премести златото си в офиса на Джоунс, като Джоунс веднага се обърне и отново депозира златото. Но несъмнено ще изберат много по-удобен подход: Смит просто дава на Джоунс трезорната касова бележка за 100 унции злато.

По този начин трезорните касови бележки за пари все по-често служат като заместители на парите. Все по-малко транзакции преместват реалното злато; във все повече и повече случаи вместо това се използват хартиени документи вместо златото. С развитието на пазара ще има три ограничения за напредъка на този процес на заместване. Едната е степента, в която хората използват тези трезори за пари, наречени банки, вместо пари в брой. Ясно е, че ако Джоунс, ако не иска да използва банка, Смит ще трябва да транспортира истинското злато. Вторият лимит е обхватът на клиентелата на всяка банка. С други думи, колкото повече транзакции се извършват между клиенти на различни банки, толкова повече злато ще трябва да бъде транспортирано. Колкото повече размени се извършват от клиенти на същата банка, толкова по-малко е нуждата от транспортиране на златото. Ако Джоунс и Смит бяха клиенти на различни трезори, банката на Смит (или самият Смит) трябваше да транспортира златото до банката на Джоунс. Трето, клиентелата трябва да има доверие в надеждността на своите банки. Ако внезапно разберат, например, че служителите на банката имат криминални досиета, банката вероятно ще загуби бизнеса си в много кратък срок. В това отношение всички трезори и всички бизнеси, които се основават на добра воля, са еднакви.

С нарастването на банките и нарастващото доверие в тях, клиентите им може да намерят за по-удобно в много случаи да се откажат от правото си на хартиени касови бележки, наречени банкноти, и вместо това да запазят вложенията си като открити сметки. Във финансовата сфера те са наричани банкови депозити. Вместо да прехвърля хартиени касови бележки, клиентът има книжна претенция в банката; Той прави размени, като пише поръчка до трезора си да прехвърли част от тази сметка на друг човек. Така, в нашия пример, Смит ще нареди на банката да прехвърли собствеността на неговите 100 златни унции на Джоунс. Писменият ред се нарича чек.

Трябва да е ясно, че икономически няма никаква разлика между банкнота и

банков депозит. И двете са претенции за собственост върху съхраняваното злато; И двете се прехвърлят по подобен начин като заместители на пари и двете имат еднакви три ограничения за обхвата на употреба. Клиентът може да избере, според това удобство, дали иска да запази титула си в бележка или депозитна форма.³⁴

Сега, какво се случи с паричното предлагане в резултат на всички тези операции? Ако хартиени банкноти или банков депозит се използват като "заместители на парите", означава ли това, че ефективното парично предлагане в икономиката се е увеличило, въпреки че запасите от злато са останали същите? Определено не. Паричните заместители са просто трезорни касови бележки за действително депозирано злато. Ако Джоунс депозира 100 унции злато в склада си и получи разписка за тях, разписката може да се използва на пазара като пари, но само като удобен заместител на златото, а не като добавка. Златото в трезора вече не е част от ефективното парично предлагане, а се държи като резерв за получаването му, което може да бъде претендирано, когато собственикът пожелае. Увеличаването или намаляването на използването на заместители не оказва промяна върху паричното предлагане. Променя се само формата на предлагането, не и общото такова. Така паричното предлагане на една общност може да започне с десет милиона златни унции. След това шест милиона могат да бъдат депозирани в банки в замяна на златни банкноти, като ефективното предлагане вече ще бъде четири милиона унции злато и шест милиона унции златни претенции в хартиени банкноти. Общото парично предлагане остава същото.

Любопитно е, че много хора твърдят, че би било невъзможно банките да печелят пари, ако оперират на тази "100 процента резервна" основа (златото, винаги представено чрез получаването си). Въпреки това, няма реален проблем, както и при всеки склад. Почти всички складове пазят всички стоки за собствениците си (100 процента резерв), като разбира се, иначе би се считало за измама или кражба. Печалбите им се печелят от такси за обслужване на клиентите. Банките могат да таксуват за услугите си по същия начин. Ако се възрази, че клиентите няма да плащат високите такси за услуги, това означава, че услугите на банките не са много търсени и използването им ще спадне до нивата, които потребителите намират за полезни.

Сега стигаме до може би най-сложния проблем, пред който се сблъсква паричният икономист: оценка на "частното резервно банкиране". Трябва да

³⁴ Трета форма на заместител на пари ще бъдат жетонните монети за много малки дребни пари. Те са по същество еквивалентни на банкноти, но "отпечатани" върху основен метал, а не върху хартия.

зададем въпроса: Ще бъде ли позволено частично резервно банкиране на свободен пазар, или ще бъде забранено като измама? Добре е известно, че банките рядко са оставали на "100 процента" много дълго. Тъй като парите могат да останат в трезора за дълъг период от време, банката е изкушена да използва част от парите за собствената си сметка, освен че хората обикновено не се интересуват дали златните монети, които получават обратно от трезора, са същите златни монети, които са депозирали. Банката е изкушена да използва парите на другите, за да печели за себе си.

Ако банките отпуснат златото директно, бележките, разбира се, вече са частично невалидни. Сега има няколко касови бележки без злато зад тях; Накратко, банката е фактически неплатежоспособна, тъй като не може да изпълни собствените си задължения, ако бъде призована да го направи. Тя няма възможност да предаде имуществото на своите клиенти, ако всички от тях го пожелаят.

Обикновено банките, вместо да вземат златото директно, печатат открити или "псевдо" трезорни касови бележки, т.е. складови касови бележки за злато, което не съществува и не може да бъде там. Те след това се отпускат под наем с печалба. Ясно е, че икономическият ефект е същият. Повече складови касови бележки се отпечатват, отколкото златните наличности в трезорите. Това, което банката е направила, е да издава разписки от трезора за злато, които не представляват нищо, но би трябвало да представляват 100 процента от номиналната си стойност в злато. Псевдо-приходите се изливат на доверителния пазар по същия начин, както и истинските приходи, и така допринасят за ефективното парично предлагане на страната. В горния пример, ако банките сега издадат два милиона унции фалшиви приходи, без злато зад тях, паричното предлагане на страната ще се увеличи от десет до дванадесет милиона златни унции поне докато магията не бъде открита и коригирана. Сега, освен четири милиона унции злато, държани от обществеността, има осем милиона унции заместители на пари, от които само шест милиона са покрити със злато.

Издаването на псевдо-разписки, както и фалшифицирането на монети, е пример за инфлация, който ще бъде разгледан по-нататък по-долу. Инфлацията може да се определи като всяко увеличение на паричното предлагане в икономиката, което не се състои от увеличаване на запасите на паричния метал. Банките с частичен резерв, следователно, са по същество инфлационни институции.

Защитниците на банките отговарят така: банките просто функционират като

други бизнеси и поемат рисковете. Разбира се, ако всички вложители предявят претенциите си, банките щяха да фалират, тъй като непогасените приходи надвишават златото в трезорите. Но банките просто поемат риска, който обикновено е оправдан, че не всеки ще поиска своето злато. Голямата разлика обаче между банката с "частичен резерв" и всички други бизнеси е следната: други бизнесмени използват собствен или нает назаем капитал в начинания, а ако вземат заем, обещава да платят в бъдеще, като се грижат да имат достатъчно пари под ръка на тази дата, за да изпълнят задължението си. Ако Смит заеме 100 златни унции за една година, той ще уреди да има 100 златни унции налични на тази бъдеща дата. Но банката не взема заеми от своите вложители; Тя не обещава да върне златото на определена дата в бъдеще. Вместо това, тя обещава да плаща разписката в злато по всяко време, при поискване. Накратко, банкнотата или депозитът не са IOU (I owe you – дължа ти – б.пр.) или дълг; Това е складова касова бележка за чужда собственост. Освен това, когато бизнесмен заема или отпуска пари, той не увеличава паричното предлагане. Заеманите средства са спестени средства, като част от съществуващото парично предлагане се прехвърля от спестител на заемател. Банковите издания, от друга страна, изкуствено увеличават паричното предлагане, тъй като псевдо-приходите се инжектират на пазара.

Тогава банката не поема обичайния бизнес риск. Тя не, както всички бизнесмени, не организира времеви срок на активите си пропорционално на времеви модел на пасивите, т.е. не се грижи да има достатъчно пари, на крайни срокове, за да плати сметките си. Вместо това, повечето от пасивите ѝ са мигновени, но активите ѝ не са.

Банката създава нови пари от нищото и не е, както всички останали, да печели пари чрез производство и продажба на своите услуги. Накратко, банката вече и винаги е фалирала; Но нейният фалит се разкрива едва когато клиентите станат подозрителни и предизвикат "банкови паники". Никой друг бизнес не изпитва феномен като "run" (паническо изтегляне – б.пр). Нито един друг бизнес не може да изпадне в фалит за една нощ само защото клиентите му решават да си върнат собственото имущество. Нито един друг бизнес не създава измислени нови пари, които ще изчезнат, когато се преценят истински.

Тежките икономически последици от фракционните банкови пари ще бъдат разгледани в следващата глава. Тук заключаваме, че морално такова банкиране няма повече право да съществува на истински свободен пазар, отколкото всяка друга форма на имплицитна кражба. Вярно е, че банкнотата или депозитът всъщност не казва на пръв поглед, че складът гарантира, че

винаги ще има пълно обезпечение на злато. Но банката обещава да изкупува при поискване, и когато издава фалшиви разписки, вече извършва измама, тъй като веднага става невъзможно банката да запази залога си и да изкупи всичките си банкноти и депозити.³⁵ Измамата, следователно, се извършва веднага щом се извършва актът на издаване на псевдо-разписки. Кои конкретни касови бележки са измамни, може да се открие едва след като е имало банкова паника (тъй като всички разписки изглеждат еднакво), а закъснялите получатели остават на без пари.³⁶

Ако измамата трябва да бъде забранена в свободно общество, тогава частното фракционно банкиране трябва да сподели същата съдба.³⁷ Да предположим обаче, че измами и частично резервно банкиране са позволени, като банките трябва само да изпълняват задълженията си да изкупуват със злато при поискване. Всяко неспазване на това би означавало незабавен фалит. Такава система е известна като "свободно банкиране". Щеше ли тогава да има тежко измамно издание на заместители на парите, което доведе до изкуствено създаване на нови пари? Много хора са предполагали това и са вярвали, че "дивото банкиране" просто ще увеличи паричното предлагане астрономически. Напротив, "свободното банкиране" би довело до много по-"твърда" парична система, отколкото имаме днес.

Банките биха били проверявани от същите три лимита, които отбелязахме по-горе, и то доста стриктно. На първо място, разширяването на всяка банка ще бъде ограничено от загуба на злато в полза на друга банка. Защото банката може да разшири парите само в рамките на собствените си клиенти. Да предположим, например, че Банка А, с 10 000 унции депозирани злато, сега издава 2 000 унции фалшиви складови разписки за злато и ги отпуска на различни предприятия или инвестира в ценни книжа. Кредитополучателят или бившият притежател на ценни книжа ще похарчи новите пари за различни стоки и услуги. В крайна сметка парите, които се разпространяват, ще

³⁵ Виж Амаса Уокър, *Науката за богатството*, 3-то изд. (Бостън: Little, Brown, 1867), стр. 139–41; и стр. 126–232 за отлична дискусия по проблемите на парите с фракционен резерв

³⁶ Може би либертарианска система би разглеждала "обща депозиция по уоранти" (които позволяват на склада да върне всяка хомогенна стока на депозитора) като "специфични депозити за варанти", които, като билети за товар, зложни билети, пристанищни варанти и др., установяват собственост върху определени специфични предназначени предмети. Защото, в случай на обща война за депозити, складът е изкушен да третира стоките като собствена собственост, вместо да бъде собственост на своите клиенти. Точно това правят банките. Вижте Jevons, *op. cit.*, стр. 207–12.

³⁷ Измамата е имплицитна кражба, тъй като означава, че договорът не е завършен след получаването на стойността. Накратко, ако А продаде на Б кутия с надпис "царевични люспи" и тя се окаже слама при отварянето, измамата на А всъщност е кражба на имуществото на Б. По същия начин издаването на складови разписки за несъществуващи стоки, идентични с истинските разписки, е измама за тези, които притежават претенции към несъществуваща собственост.

достигнат до собственик, който е клиент на друга банка – Б.

В този момент Банка Б ще поиска от Банка А да осребри разписката си в злато, за да може златото да бъде прехвърлено в трезорите на Банка Б. Ясно е, че колкото по-широк е обхватът на клиентелата на всяка банка и колкото повече клиентите търгуват помежду си, толкова повече възможности има всяка банка да разшири кредита и паричното си предлагане. Защото ако клиентелата на банката е тясна, скоро след издаването на създадени пари, тя ще бъде призвана да ги изкупи обратно и, както видяхме, няма средства да изкупи повече от част от задълженията си. За да се избегне заплахата от фалит от този квартал, колкото по-тесен е обхватът на клиентелата на банката, толкова по-голяма част от златото трябва да държи в резерв и толкова по-малко може да се разшири. Ако във всяка страна има по една банка, ще има много по-голям потенциал за разширяване, отколкото ако има една банка на всеки двама души в общността. При равни други условия, колкото повече банки има и колкото по-малки са размерите им, толкова "по-трудно" и по-добро ще бъде паричното предлагане. По същия начин клиентелата на банката ще бъде ограничена и от тези, които изобщо не използват банката. Колкото повече хора използват истинско злато вместо банкови пари, толкова по-малко място има за банкова инфлация.

Да предположим обаче, че банките формират картел и се съгласят да изплащат приходите една на друга, без да искат изкупуване. И да предположим, че банковите пари са в универсална употреба. Остават ли ограничения за разширяване на банката? Да, остава контролът на доверието на клиентите в банките. С нарастването на банковия кредит и паричното предлагане, все повече клиенти ще се тревожат за намаляването на резервния дял. А в едно наистина свободно общество тези, които знаят истината за истинската несъстоятелност на банковата система, ще могат да създадат Антибанкови лиги, които да призовават клиентите да изтеглят парите си, преди да е станало твърде късно. Накратко, лиги, които насърчават банкови паники или заплахата от тяхното формиране, ще могат да спрат и обърнат паричния растеж.

Нито една от тези дискусии не цели да оспори общата практика на кредита, която има важна и жизненоважна функция на свободния пазар. При кредитна сделка притежателят на пари (стока, полезна в настоящето) ги заменя за дълг, подлежащ на изплащане на бъдеща дата (дългът е "бъдеща стока"), а лихвената такса отразява по-високата оценка на настоящите стоки спрямо бъдещите стоки на пазара. Но банкнотите или депозитите не са кредит; Те са

складови касови бележки, мигновени претенции за пари в брой (например злато) в банковите трезори. Длъжникът се грижи да изплати дълга си, когато настъпи падежа; Банкерът с частичен резерв никога не може да плати повече от малка част от непогасените си задължения.

В следващата глава ще се обърнем към изследване на различните форми на държавна намеса в паричната система, повечето от които не са предназначени да потискат измамни емисии, а напротив – да премахнат тези и други естествени контроли върху инфлацията.

13.

РЕЗЮМЕ

Какво научихме за парите в свободно общество? Научихме, че всички пари са възникнали и трябва да произхождат от полезна стока, избрана от свободния пазар като средство за обмен. Паричната единица е просто тегло на паричната стока, обикновено метал, като злато или сребро. Под свободата стоките, избрани като пари, тяхната форма и вид, се оставят на доброволните решения на свободните индивиди. Частното монетосъбиране, следователно, е също толкова легитимно и полезно, колкото всяка бизнес дейност. "Цената" на парите е тяхната покупателна способност спрямо всички стоки в икономиката, която се определя от предлагането им и от търсенето на пари на всеки индивид. Всеки опит на правителството да фиксира цената ще попречи на удовлетворението на исканията на хората за пари. Ако хората намират за по-удобно да използват повече от един метал като пари, обменният курс между тях на пазара ще се определя от относителното търсене и доставки и ще се стреми да съответства на съотношението на съответната им покупателна способност. Когато има достатъчно количество метал, за да позволи на пазара да го избере като пари, никакво увеличение на предлагането не може да подобри неговата финансова функция. Увеличаването на паричното предлагане само ще разреди ефективността на всяка унция пари, без да помага на икономиката. Увеличеният запас от злато или сребро обаче задоволява повече непарични нужди (орнаменти, индустриални цели и др.), обслужвани от метала, и затова е социално полезен. Инфлацията (увеличение на паричните заместители, което не е покрито с увеличаване на металните запаси) никога не е социално полезна, а просто облагодетелства една група хора за сметка на друга. Инфлацията, като измамно нахлуване в собствеността, не можеше да се

случи на свободния пазар.

В обобщение, свободата може да управлява паричната система толкова отлично, колкото и останалата част от икономиката. За разлика от много автори, няма нищо особено в парите, което да изисква обширна държавна диктовка. И той свободните хора ще задоволи най-добре и най-гладко всички техни икономически нужди. За парите, както и за всички други човешки дейности, "свободата е майката, а не дъщерята на реда."

ГЛАВА II

ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА С ПАРИТЕ

1.

ПРИХОДИТЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

Държавите, за разлика от всички други организации, не получават приходите си като плащане за услугите си. В резултат на това те се сблъскват с икономически проблем, различен от този на всички останали. Частните лица, които искат да получат повече стоки и услуги от другите, трябва да произвеждат и продават повече от това, което другите искат. Държавите трябва само да намерят начин да експроприират повече стоки без съгласието на собственика.

В бартерна икономика държавните служители могат да експроприират ресурси само по един начин: като изземат стоки в натура. В паричната икономика те ще намерят по-лесно да конфискуват парични активи и след това да използват парите за придобиване на стоки и услуги за държавата, или да плащат парите като субсидии на привилегировани групи. Такова изземване се нарича данъчно облагане.³⁸

Облагането обаче често е непопулярно и в по-умерени времена често предизвиква революции. Появата на парите, макар и благословия за човечеството, отвори и по-фин път за държавна експроприация на ресурси. На свободния пазар парите могат да бъдат придобити чрез производство и продажба на стоки и услуги, които хората желаят, или чрез добив (бизнес, който в дългосрочен план не е по-печеливш от всеки друг). Но ако държавата успее да намери начини да се занимава с фалшифициране на нови пари от нищото, тя може бързо да произвежда собствени пари, без да се занимава с продажба на услуги или добив на злато. След това може хитро и почти незабелязано да присвои ресурси, без да предизвиква враждебността, породена от данъците. Всъщност фалшифицирането може да създаде у самите

³⁸ Затова директното изземване на стоки вече не е толкова обширно, колкото паричната експроприация. Примери за първите, които все още се срещат, са "изземване на земя под принудително отчуждаване по правосъдие, настаняване на войски в обитавана страна и особено задължително конфискуване на трудова служба (например военна повинност, задължителна жури и принуждаване на бизнеса да води данъчни записи и да събира удържани данъци).

си жертви блажената илюзия за несравнимо благоденствие.

Фалшифицирането очевидно е само друго наименование за инфлацията, която създава нови "пари", които не са стандартно злато или сребро, и функционират по сходен начин. И сега виждаме защо държавите са по природа инфлационни: защото инфлацията е мощен и фин начин за държавно придобиване на обществените ресурси, безболезнена и още по-опасна форма на данъчно облагане.

2.

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЕФЕКТИ ОТ ИНФЛАЦИЯТА

За да преценим икономическите ефекти от инфлацията, нека видим какво се случва, когато група фалшификатори се заемат с работата си. Да предположим, че икономиката разполага с 10 000 златни унции, а фалшификаторите, толкова хитри, че не могат да бъдат открити, добавят още 2 000 "унции". Какви ще са последствията? Първо, ще има ясна печалба за фалшификаторите. Те взимат новосъздадените пари и ги използват, за да купуват стоки и услуги. По думите на известната карикатура на New Yorker, показваща група фалшификатори, трезво размишляващи върху своята работа: "Разходите на дребно скоро ще получат необходимия тласък." Точно така. Местните разходи наистина получават тласък в ръката. Новите пари се движат стъпка по стъпка из цялата икономическа система. Докато новите пари се разпространяват, цените се повишават, както видяхме, новите пари могат само да разреждат покупателната способност на всеки долар. Но това разреждане отнема време и затова е неравномерно; Междувременно някои хора печелят, а други губят. Накратко, фалшификаторите и техните местни търговци са забелязали, че доходите им са се увеличили преди да се покачат цените на покупките. Но, от друга страна, хората в отдалечени райони на икономиката, които все още не са получили новите пари, забелязват, че цените им за покупка се покачват преди доходите им. Търговците на дребно в другия край на страната, например, ще понесат загуби. Първите получатели на новите пари печелят най-много, и то за сметка на последните получатели.

Инфлацията, следователно, не предоставя обща социална полза; Вместо това преразпределя богатството в полза на първите и за сметка на изоставащите в надпреварата.

А инфлацията е, по същество, надпревара кой може да получи новите пари най-рано. Закъснелите, тези, които са останали с загубата, често се наричат "групи с фиксиран доход". Служителите, учителите, хората на заплати изостават значително от другите групи в придобиването на новите пари. Особено засегнати ще бъдат тези, които разчитат на договори с фиксирани пари – договори, сключени в дните преди инфлационното покачване на цените. Бенефициентите на животозастрахователите и анюитантите, пенсионерите, живеещи от пенсии, наемодателите с дългосрочен наем, облигационерите и други кредитори, тези, които държат пари в брой, всички ще понесат основния удар на инфлацията. Те ще бъдат тези, които ще бъдат "обложени с данъци".³⁹

Инфлацията има и други катастрофални ефекти. Тя изкривява този ключов камък на нашата икономика: бизнес изчислението. Тъй като цените не се променят равномерно и с еднаква скорост, става много трудно за бизнеса да отдели трайното от преходното и да прецени наистина изискванията на потребителите или разходите за тяхната дейност. Например, счетоводната практика въвежда "разходите" на актив на сумата, която бизнесът е платил за него. Но ако инфлацията се намеси, разходите за подмяна на актива, когато той се износи, ще бъдат много по-големи от тези, записани в счетоводството. В резултат на това бизнес счетоводството сериозно надценява печалбите си по време на инфлация и дори може да изразходва капитал, като вероятно увеличава инвестициите си.⁴⁰ По същия начин акционерите и недвижимите имоти придобиват капиталови печалби по време на инфлация, които всъщност не са "печалби". Но те могат да изразходват част от тези печалби, без да осъзнават, че по този начин изразходват първоначалния си капитал.

Чрез създаване на илюзорни печалби и изкривяване на икономическите изчисления, инфлацията ще спре наказването на неефективни и възнаграждаване на ефективни фирми от страна на свободния пазар. Почти всички фирми изглежда ще просперират. Общата атмосфера на "пазара на продавачите" води до спад в качеството на стоките и услугите за потребителите, тъй като потребителите често по-малко се противопоставят на повишенията на цените, когато те се случват под формата на понижаване на

³⁹ Станало е модерно да се подиграваме на загрижеността, проявявана от "консерваторите" към "вдовиците и сираците", засегнати от инфлацията. И все пак това е точно един от основните проблеми, с които трябва да се справим. Наистина ли е "прогресивно" да се ограбват вдовици и сираци и да се използват приходите за субсидиране на фермери и работници в оръжейната индустрия?

⁴⁰ Тази грешка ще бъде най-голяма в тези фирми с най-старото оборудване и в най-капитализираните индустрии. Затова непропорционален брой фирми ще се влязат в тези индустрии по време на инфлация. За по-нататъшно обсъждане на тази грешка в счетоводството, вижте W.T. Baxter, "The Accountant's Contribution to the Trade Cycle," *Economica*, n.s., 22, No 86 (май 1955): 99–112.

качеството.⁴¹ Качеството на работата ще спадне при инфлация по по-тънка причина: хората се увличат по схеми за "бързо забогатяване", които сякаш са в обсега им в епоха на постоянно растящи цени, и често презират трезвите усилия. Инфлацията също наказва пестеливостта и насърчава дълга, тъй като всяка сума заем ще бъде изплатена в долари с по-ниска покупателна способност от първоначалната си стойност. Стимулът, следователно, е да се заема и връща по-късно, вместо да се спестява и отпуска заем. Инфлацията, следователно, понижава общия стандарт на живот в самия процес на създаване на атмосфера на "благоденствие".

За щастие, инфлацията не може да продължава вечно. Защото в крайна сметка хората се събуждат за този вид данъчно облагане; те се събуждат с непрекъснатото свиване на покупателната способност на долара си.

Първоначално, когато цените се покачват, хората казват: "Е, това е ненормално, продукт на някаква спешна ситуация. Ще отложат покупките си и ще изчакаят цените да паднат." Това е обичайното отношение по време на първата фаза на инфлация. Тази идея смекчава самото покачване на цените и допълнително прикрива инфлацията, тъй като търсенето на пари се увеличава. Но с напредването на инфлацията хората започват да осъзнават, че цените постоянно се покачват в резултат на постоянната инфлация. Сега хората ще кажат: "Ще купя сега, макар цените да са 'високи', защото ако чакам, цените ще се повишат още повече." В резултат на това търсенето на пари сега намалява и цените се повишават пропорционално повече от увеличението на паричното предлагане. В този момент правителството често е призовано да "облекчи недостига на пари", причинен от ускореното покачване на цените, и то се надува още по-бързо. Скоро страната достига етапа на "бум на разпадане", когато хората казват: "Трябва да купя всичко сега, каквото и да е, за да се отърва от парите, които се обезценяват в ръцете ми." Предлагането на пари се увеличава стремглаво, търсенето рязко спада, а цените се покачват астрономически. Производството рязко намалява, тъй като хората прекарват все повече време в търсене на начини да се отърват от парите си. Паричната система, на практика, се е разпаднала напълно и икономиката се връща към други пари, ако са достъпни – други метали, чуждестранни валути, ако това е инфлация в една държава, или дори връщане към бартерни условия. Паричната система се е разпаднала под въздействието на инфлацията.

⁴¹ В днешно време на пълно внимание към "индексите на разходите за живот" (например договори за ескала-тор-заплата) има силен стимул да се повишат цените по такъв начин, че промяната да не бъде разкрита в индекса.

Това състояние на хиперинфлация е исторически познато в асигнатите(банкноти издавани във Франция след френската революция подплатени със земя – б.пр.) на Френската революция, континенталите(банкноти издавани през 1775г в САЩ – б.пр.) на Американската революция и особено в германската криза от 1923 г., както и при китайските и други валути след Втората световна война.⁴²

Последното обвинение към инфлацията е, че всеки път, когато новоиздадените пари се използват като заеми за бизнеса, инфлацията предизвиква страховития "бизнес цикъл". Този тих, но смъртоносен процес, незабелязан поколения наред, работи по следния начин: нови пари се издават от банковата система под егидата на държавата и се отпускат на бизнеса. За бизнесмените новите фондове изглеждат като истински инвестиции, но тези фондове, както при инвестициите на свободния пазар, не възникват от доброволни спестявания. Новите пари се инвестират от бизнесмени в различни проекти и се изплащат на работници и други фактори като по-високи заплати и цени. Тъй като новите пари се процеждат в цялата икономика, хората имат склонност да възстановят старите си пропорции на доброволно потребление/спестяване. Накратко, ако хората искат да спестяват и инвестират около 20 процента от доходите си и да консумират останалото, новите банкови пари, отпуснати на бизнеса, първоначално карат спестяванията да изглеждат по-високи. Когато новите пари достигнат до обществеността, те възстановяват старото си съотношение 20:80 и много инвестиции вече се оказват разточителни. Ликвидацията на разточителните инвестиции от инфлационния бум представлява фазата на депресия в бизнес цикъла.⁴³

3.

ЗАДЪЛЖИТЕЛЕН МОНОПОЛ НА МОНЕТНИЯ ДВОР

За да може държавата да използва фалшифициране за увеличаване на приходите си, трябва да се предприемат много дълги стъпки по пътя далеч от свободния пазар. Държавата не може просто да нахлуе във функциониращ свободен пазар и да отпечата собствените си хартиени билети. Ако това се

⁴² По германския пример вижте Костантино Брешиани-Турони, Икономиката на инфлацията (Лондон: George Allen and Unwin, 1937).

⁴³ За по-нататъшно обсъждане вижте Мъри Н. Ротбард, Голямата депресия на Америка (Принстън, Ню Джърси: D. Van Nostrand, 1963), част I.

направи внезапно, малко хора биха приели парите на и. Дори в съвременните времена много хора в "изостанали страни" просто отказват да приемат хартиени пари и настояват да търгуват само със злато. Затова правителствената намеса трябва да бъде много по-фина и постепенна.

До преди няколко века не е имало банки и затова държавата не е можела да използва банковия двигател за масова инфлация, както е възможно днес. Какво би могъл да направи, когато само злато и сребро са в обращение?

Първата стъпка, направена твърдо от всяко голяма държава, беше да се завземе абсолютен монопол върху монетния бизнес. Това беше незаменим начин за получаване на контрол върху запасите от монети. Изображението на краля или лорда е било опечатвано върху монети, а митът се разпространявал, че монетите са съществено прерогатив на кралския или баронския "суверенитет". Монополът на монетите позволяваше на правителството да доставя каквито и да е номинали на монети, които то желае, а не на обществото. В резултат на това разнообразието на монетите на пазара било насилствено намалено. Освен това, монетният двор вече е могъл да начислява висока цена, по-висока от разходите ("сеньораж"), цена, покриваща само разходите ("месинг"), или да доставя монети безплатно. Сеньоражът е бил монополна цена и налагал специално бреме върху превръщането на кюлчета в монети; От друга страна, прекомерното монетопроизводство стимулирало производството на монети от кюлчета и принуждавало общия данъкоплатец да плаща за сечещи услуги, използвани от други.

След като придобиха монопола върху монетарството, правителствата насърчиха използването на името на паричната единица, правейки всичко възможно да го отделят от истинската му основа в основното тегло на монетата. Това също беше изключително важна стъпка, тъй като освободи всяко правителство от необходимостта да се придържа към общите пари на световния пазар. Вместо да използва зърна или грамове злато или сребро, всеки щат насърчаваше собственото си национално име в предполагаемия интерес на паричния патриотизъм: долари, марки, франкове и подобни. Тази промяна направи възможен водещият начин за управление-умствено фалшифициране на монети: обезценяването.

4.

ОБЕЗЦЕНЯВАНЕ

Обезценяването беше методът на държавата да фалшифицира същите монети, които беше забранила на частни фирми да произвеждат, в името на енергична защита на паричния стандарт. Понякога властимащите извършвали обикновена измама, тайно разреждайки злато с базова сплав, произвеждайки монети с късо тегло. По-характерно е, че монетният двор разтопявал и изсичал всички монети на кралството, връщайки на поданиците същия брой "паунди" или "марки", но с по-леко тегло. Останалите унции злато или сребро са били прибирани от краля и използвани за покриване на разходите му. По този начин властта непрекъснато жонглираше и преосмисляше самия стандарт, който беше обещано да защитава. Печалбите от обезценяването бяха надменно претендирани за "сеньораж" от владетелите.

Бързото и тежко обезценяване беше отличителна черта на Средновековието, в почти всяка страна в Европа. Така, през 1200 г. сл. Хр. френският *livre tournois* е определен като деветдесет и осем грама чисто сребро; към 1600 г. сл. Хр. е само единадесет грама. Забележителен пример е динарът, монета на сарацините в Испания. Динарът първоначално се състоеше от шестдесет и пет златни зърна, когато за първи път беше отсечен в края на седми век. Сарацините са били особено стабилни в паричните въпроси и към средата на дванадесети век динарът все още е бил шестдесет зърна. В този момент християнските царе завладяват Испания и в началото на тринадесети век динарът (сега наричан мара-веди) е намален до четиринадесет зърна. Скоро златната монета станала твърде лека за обръщение и била превърната в сребърна монета с тегло двадесет и шест грана сребро. И това също било обезценено и към средата на петнадесети век мараведите били само 1,5 сребърни зърна и отново твърде малки за обръщение.⁴⁴

44 Относно обезценяването, вижте Елгин Гроузклоуз, *Money and Man* (Ню Йорк: Frederick Ungar, 1961), стр. 57–76.

5.

ЗАКОНЪТ НА ГРЕШАМ И МОНЕТОСЕЧЕНЕТО

А. БИМЕТАЛИЗЪМ

Държавата налага контрол върху цените основно, за да отклони общественото внимание от държавната инфлация към предполагаемите злини на свободния пазар. Както видяхме, „Законът на Грешам“, че изкуствено надценени пари имат тенденция да изгонват изкуствено подценени пари от обращение, е пример за общите последици от контрола на цените. Държавата налага, на практика, максимална цена на един вид пари спрямо другия. Максималната цена причинява изчезване на недостиг в съкровища или износ на валутата, която страда от максималната цена (изкуствено подценена), и води до това тя да бъде заменена в обращение с надценените пари.

Видяхме как това работи при нови срещу износени монети, един от най-ранните примери за закона на Грешам. Променяйки значението на парите от тегло до прост разказ и стандартизирайки номиналите за свои собствени, а не за обществено удобство, правителствата наричаха новите и износени монети със същото име, въпреки че бяха с различно тегло. В резултат на това хората трупяха или изнасяха нови монети с пълна тежест и предаваха износените монети в обращение, като правителствата хвърляха проклетия към „спекуланти“, чужденци или свободния пазар като цяло, за условие, наложено от самото правителство.

Особено важен случай на закона на Грешам беше вечният проблем с „стандарта“. Видяхме, че свободният пазар установява „паралелни стандарти“ на злато и сребро, всеки свободно променящ се спрямо другия в съответствие с пазарните предложения и търсения. Но държавите решиха, че ще помогнат на пазара, като се намесят и „опростят“ нещата. Колко по-ясно би било положението, смятаха те, ако златото и среброто бяха фиксирани в определено съотношение, да речем, двадесет унции сребро към една унция злато! Тогава и двата вида пари винаги можеха да циркулират с фиксирано съотношение и, много по-важно, държавата най-накрая можеше да се освободи от бремето да третира парите по тегло, а не по приказки. Нека си представим единица, наречена „рур“, дефинирана от руританците като 1/20 унция злато. Видяхме колко жизненоважно е властимащите да накарат обществото да възприема „рур“ като абстрактна единица сама по себе си, само слабо свързана

със златото. Какъв по-добър начин да се направи това от това да се коригира съотношението злато/сребро? Тогава „рур“ става не само 1/20 унция злато, но и една унция сребро. Точното значение на думата „рур“ – наименование за златно тегло, вече е изгубено, и хората започват да възприемат „рур“ като нещо осезаемо само по себе си, по някакъв начин определено от държавата за добри и ефективни цели, равно на определени тегла както на злато, така и на сребро.

Сега виждаме колко е важно да се въздържа от патриотични или национални имена за златни унции или зърна. След като такъв етикет замени признатите световни единици на тегло, става много по-лесно за правителствата да манипулират паричната единица и да ѝ придадат видим собствен живот. Фиксираното съотношение злато-сребро, известно като биметализъм, изпълняваше тази задача много прецизно. Въпреки това, тя не изпълни другата си задача – опростяване на националната валута. Защото отново законът на Грешам излезе на преден план. Държавата обикновено първоначално определяше биметалното съотношение (например 20/1) на текущия курс на свободния пазар. Но пазарното съотношение, както всички пазарни цени, неизбежно се променя с времето, когато условията на търсене и предлагане се променят. С настъпването на промени фиксираното биметално съотношение неизбежно става остаряващо. Промяната кара златото или среброто да бъдат надценени. След това златото изчезва в паричния баланс, черния пазар или износа, когато среброто идва от чужбина и излиза от паричните баланси, за да стане единствената циркулираща валута в Руритания. В продължение на векове всички страни се бореха с катастрофални ефекти от внезапно редуващи се метални валути. Първо потече сребро и златото изчезваше; След това, когато относителните пазарни коефициенти се променят, златото се вливаше и среброто изчезваше.⁴⁵

Накрая, след изтощени векове на биметални разрушения, правителствата избраха един метал за стандарт, обикновено злато. Среброто беше сведено до статут на „символична монета“ за малки номинали, но не при пълно тегло. (Сеченето на жетонни монети също беше монополизирано от властта и, тъй като не беше обезпечено 100 процента със злато, беше средство за разширяване на паричното предлагане.) Премахването на среброто като пари със сигурност нарани много хора, които предпочитаха да използват сребро за различни сделки. Преди да има истина в боен вик на биметалистите, че е извършено „престъпление срещу среброто“; Но престъплението всъщност беше

⁴⁵ Много обезценявания, всъщност, са се случвали тайно, като властите твърдят, че просто приближават официалното съотношение злато-сребро до пазара.

първоначалното налагане на биметализъм вместо паралелни стандарти. Биметализмът създава невъзможно трудна ситуация, която държавата може или да избегне, като се върне към пълна парична свобода (паралелни стандарти), или като избере един от двата метала за пари (златен или сребърен стандарт). Пълната парична свобода, след толкова време, се смятала за абсурдна и донкихотовска; и така златният стандарт станал общоприет.

В. ЗАКОННО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО

Как държавата успя да наложи ценови контроли върху валутните курсове? Чрез устройство, известно като законни платежни средства. Парите се използват за изплащане на минали дългове, както и за настоящи "кеш" трансакции. С името на националната валута вече водещо място в счетоводството вместо нейното действително тегло, договорите започнаха да залагат плащане в определени суми "пари". Законите за законно платежно средство определяха какви могат да бъдат тези "пари". Когато само оригиналното злато или сребро беше определено като "законно платежно средство", хората го смятаха за безобидно, но трябваше да осъзнаят, че е създаден опасен прецедент за държавен контрол върху парите. Ако властите се придържаха към първоначалните пари, законът им за законно платежно средство е излишен и ненужен⁴⁶. От друга страна, държавата може да обяви за законно платежно средство валута с по-ниско качество, наред с оригинала. Така тя може да определи износени монети като нови при изплащане на дългове, от сребро и злато, еквивалентни една на друга в фиксирано съотношение. Законите за законно плащане след това се подчиняват на Закона на Грешам.

Когато законите за законно платежно средство гарантират надценени пари, те имат друг ефект; Те предпочитат длъжниците за сметка на кредиторите. Защото тогава длъжниците имат право да изплатят дълговете си с много по-бедни пари, отколкото са взели назаем, а кредиторите биват измамени и като им се връщат пари с по малко количество злато. Това е конфискация на

⁴⁶ "Обикновеното договорно право прави всичко необходимо, без никакъв закон, който да дава специални функции на определени форми на валута. Ние сме приели златен суверен като наша единица... Ако обещае да платя 100 суверена, не е нужен специален валутен закон за законно платежно средство, за да кажа, че съм задължен да платя 100 суверена, и че, ако трябва да платя тези 100 суверена, не мога – не мога да изпълня задължението си с плащане на нещо друго." Лорд Фарер, *Studies in Currency* 1898 (Лондон: Macmillan, 1898), стр. 43. Относно законите за платежните средства, вижте също Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (Ню Хейвън, Кънектикът: Yale University Press, 1949), стр. 32n, 444

имуществото на кредиторите, обаче, облагодетелства само изплатените длъжници; Бъдещите длъжници ще бъдат обременени от липсата на кредити, генериран от спомена за държавното обременяване на кредиторите.

6.

РЕЗЮМЕ: ДЪРЖАВА И МОНЕТИ

Задължителният монопол за сечене и законните платежни средства бяха кулминационният стълб в стремежа на правителствата да поемат контрол над парите на своите държави. В подкрепа на тези мерки всяко правителство предприе действия за премахване на обращението на всички монети, сечени от враждуващи правителства.⁴⁷ Във всяка страна вече можеше да се използва само монетата на нейния суверен; между страните се използваха немаркирани златни и сребърни кюлчета в замяна. Това допълнително прекъсва връзките между различните части на световния пазар, което допълнително отделя една страна от друга и нарушава международното разделение на труда. Въпреки това, чисто твърдите пари не оставяха много възможности за държавна инфлация. Имаше граници на обезценяването, което властите можеха да организират, а фактът, че всички страни използваха злато и сребро, поставяше ясни ограничения върху контрола на всяко правителство над собствената му територия. Владетелите все още бяха държани под контрол от дисциплината на международните метални пари.

Държавният контрол върху парите можеше да стане абсолютен, а фалшифицирането им невъзпрепятствано, тъй като паричните заместители станаха на преден план през последните векове. Появата на хартиени пари и банкови депозити, икономически благословия, когато са напълно подкрепени със злато или сребро, предоставиха открития сусам за пътя на държавата към власт над парите и по този начин над цялата икономическа система.

⁴⁷ Използването на чуждестранни монети е било широко разпространено през Средновековието и в Съединените щати до средата на XIX век.

7.

ПОЗВОЛЯВАНЕ НА БАНКИТЕ ДА ОТКАЗВАТ ПЛАЩАНЕ

Модерната икономика, с широко разпространеното си използване на банки и заместители на парите, предоставя златната възможност на държавата да засили контрола си върху паричното предлагане и да позволи инфлацията по свое усмотрение. Видяхме в раздел 12, страница 38, че има три големи ограничения върху властта на всяка банка да надува в рамките на "фракционна" система: (1) обхватът на клиентелата на всяка банка; (2) обхвата на клиентелата на цялата банкова система, т.е. степента, до която хората използват парични заместители, и (3) доверието на клиентите в техните банки. Колкото по-тесен е клиентелата на всяка банка, на цялата банкова система, или колкото по-нестабилно е състоянието на доверие, толкова по-строги ще бъдат ограниченията на инфлацията в икономиката. Привилегироването и контролът на банковата система от страна на държавата е довело до премахване на тези ограничения.

Всички тези ограничения, разбира се, се основават на едно основно задължение: задължението на банките да изкупуват своите закleti задължения при поискване. Видяхме, че нито една фракционна банка не може да изкупи всичките си пасиви; И също така видяхме, че това е рискът, който всяка банка поема. Но, разбира се, за всяка система на частна собственост е от съществено значение да се изпълняват договорните задължения. Най-грубият начин правителството да насърчи инфлацията е да предостави на банките специалната привилегия да отказват да плащат задълженията си, като същевременно продължават да функционират. Докато всички останали трябва да платят дълговете си или да фалират, банките имат право да откажат изкупуване на своите приходи, като същевременно принуждават собствените си длъжници да плащат, когато заемите им изтичат. Обичайното наименование за това е "спиране на плащанията с монети". По-точното име би било "лиценз за кражба"; за какво друго можем да наречем държавно разрешение да продължиш да работиш без да си изпълниш договора?

В Съединените щати масовото спиране на плащанията на монети по време на банкови проблеми се превърна почти в традиция. Тя започна по време на Войната от 1812 г. Повечето банки в страната се намираха в Нова Англия, част, която не се съгласяваше с влизането на Америка във войната. Тези банки

отказаха да отпускат кредити за военни цели и затова държават взе заеми от нови банки в другите щати. Тези банки издаваха нови хартиени пари за отпускане на заемите. Инфлацията беше толкова голяма, че призивите за изкупуване нахлуха в новите банки, особено от консервативните, неразширяващи се банки в Нова Англия, където правителството харчеше по-голямата част от парите си за военни стоки. В резултат на това през 1814 г. настъпи масово "замразяване", което продължи повече от две години (далеч след края на войната); През това време се появиха банки, издавайки банкноти без нужда от обмен със злато или сребро.

Това замразяване постави прецедент за последващи икономически кризи; 1819, 1837, 1857 и така нататък. В резултат на тази традиция банките осъзнаха, че не трябва да се страхуват от фалит след инфлация, и това, разбира се, стимулира инфлацията и "дивото банкиране". Тези писатели, които посочват Америка от XIX век като ужасен пример за "свободно банкиране", не осъзнават значението на това явно пренебрегване на дълга от страна на щатите във всяка финансова криза.

Държавата и банките убедиха обществеността в справедливостта на действията си. Всъщност, всеки, който се опитваше да си върне парите по време на криза, се смяташе за "непатриотичен" и крадец на своите съграждани, докато банките често бяха похвалени за патриотично спасяване на общността в трудни моменти. Много хора обаче бяха огорчени от цялото това производство и от това чувство произлязоха прочутото движение "твърди пари" на Джаксънов, което процъфтяваше преди Гражданската война.⁴⁸

Въпреки употребата ѝ в Съединените щати, такова периодично привилегия към банките не се наложи като обща политика в съвременния свят. Това беше груб инструмент, твърде спорадичен (не можеше да бъде постоянен, тъй като малко хора биха посещавали банки, които никога не са плащали задълженията си) и, освен това, не предоставяше никакъв начин за държавен контрол върху банковата система. Това, което държавите искат, в крайна сметка, не е просто инфлация, а инфлация, напълно контролирана и управлявана от самите тях. Не трябва да има опасност банките да управляват всичко. И така, беше създаден много по-фин, по-гладък и постоянен метод, който беше продаден на обществеността като отличителен белег на цивилизацията – централното банкиране.

⁴⁸ Виж Хорас Уайт, *Money and Banking*, 4-то издание (Бостън: Ginn, 1911), стр. 322–27.

8.

ЦЕНТРАЛНО БАНКИРАНЕ: ПРЕМАХВАНЕ НА КОНТРОЛИТЕ ВЪРХУ ИНФЛАЦИЯТА

Централното банкиране сега е поставено в същата категория с модерната ВиК и добрите пътища: всяка икономика, която няма такива, се нарича "назаднаничава", "примитивна", в състояние. Приемането от Америка на Федералния резерв, нашата централна банка през 1913 г., беше посрещнато като най-накрая поставяне в редиците на напредналите "нации".

Централните банки често са номинално собственост на частни лица или, както в Съединените щати, съвместно от частни банки; но те винаги се ръководят от назначени от правителството служители и служат като органи на правителството. Когато са частна собственост, както в оригиналната Банка на Англия или Втората банка на Съединените щати, техните потенциални печалби допринасят за обичайното държавно желание за инфлация.

Централната банка заема водещата си позиция благодарение на държавно предоставения монопол върху издаването на банкноти. Това често е незабелязаният ключ към нейната сила. Неизменно частните банки са забранени да емитират банкноти, а привилегията е запазена за Централната банка. Частните банки могат да предоставят само депозити. Ако клиентите им някога искат да преминат от депозити към банкноти, банките трябва да се обърнат към Централната банка, за да ги получат. Затова Централната банка има високото положение като "банкерска банка". Това е банкерска банка, защото банкерите са принудени да правят бизнес с нея. В резултат на това банковите депозити станаха не само в злато, но и в банкноти на Централната банка. И тези нови банкноти не бяха просто обикновени банкноти. Те бяха задължения на Централната банка, институция, инвестирана с цялата величествена аура на самото правителство. Държавата, в крайна сметка, назначава служителите на Банката и координира политиката си с други държавни политики. Получава банкнотите като данъци и ги обявява за законно платежно средство.

В резултат на тези мерки всички банки в страната станаха клиенти на Централната банка.⁴⁹ Златото се изливаше в Централната банка от частните

⁴⁹ В Съединените щати банките бяха принудени по закон да се присъединят към Федералния резерв и да поддържат сметките си във Федералния резерв. (Тези "щатски банки", които не са членове на Федералната резервна система, запазват резервите си при членуващи банки.)

банки, а в замяна обществото получаваше банкноти на Централната банка и неизползване на златни монети. Златните монети бяха осмивани от "официалното" мнение като тромави, старомоден, неефективен древен "фетиш", може би полезен за детски чорапи по Коледа, но това е почти всичко. Колко по-безопасно, по-удобно и по-ефективно е златото, когато се съхранява като кюлчета в могъщите трезори на Централната банка! Обгърнато от тази пропаганда и повлияно от удобството и държавната подкрепа на банкнотите, обществото все повече спираше да използва златни монети в ежедневието си. Неумолимо златото потече в Централната банка, където, "по-централизирано", позволяваше много по-голяма инфлация на паричните заместители.

В Съединените щати Законът за Федералния резерв задължава банките да поддържат минималното съотношение резерви към депозити и от 1917 г. насам тези резерви могат да се състоят само от депозити във Федералния резерв. Златото вече не можеше да бъде част от правните резерви на банката; трябваше да бъде депозирана във Федералния резерв.

Целият процес извади обществото от навика към златото и постави златото на хората под не особено нежната грижа на държавата, където можеше да бъде конфискувано почти безболезнено. Международните търговци все още използваха златни кюлчета в мащабните си сделки, но бяха незначителна част от гласуващото население.

Една от причините обществеността да бъде привлечена от злато към банкноти беше голямото доверие, което всички имаха в Централната банка. Сигурно Централната банка, притежаваща почти цялото злато в кралството, подкрепена от мощта и престижа на държавата, не може да банкрутира и да фалира! И със сигурност е вярно, че нито една централна банка в записаната история не е фалирала. Но защо не? Поради понякога неписаното, но много ясно правило, че не може да се допусне да се провали! Ако държавите понякога позволяваха на частните банки да спират плащанията, колко по-лесно биха позволили на Централната банка да спира дейността си, когато е в беда! Прецедентът беше поставен в историята на централното банкиране, когато Англия позволи на Банката на Англия да спре дейността си в края на осемнадесети век и позволи това спиране за повече от двадесет години.

Така Централната банка се въоръжи с почти неограниченото доверие на обществото. Към този момент обществото вече не можеше да види, че Централната банка получава право да фалшифицира по желание, но въпреки това остава имунизирана от всякаква отговорност, ако нейната легитимност бъде поставена под въпрос. То започна да вижда Централната банка просто

като велика национална банка, която изпълнява обществена услуга и е защитена от фалит като фактически ръка на правителството.

Централната банка продължи да инвестира в частните банки с доверието на обществеността. Това беше по-трудна задача. Централната банка даде да се разбере, че винаги ще действа като "кредитор от последна инстанция" за банките, т.е. че банката ще бъде готова да отпусне пари на всяка банка в беда, особено когато много банки са задължени да изплатят задълженията си.

Държавите също продължиха да подкрепят банките, като обезкуражаваха банковите "пани" (т.е. случаи, в които много клиенти подозират измами и искат да си върнат имуществото). Понякога те позволяват на банките да спрат плащанията, както при задължителните банков "празници" през 1933 г. Бяха приети закони, забраняващи общественото насърчаване на банков паники, а по време на депресията през 1929 г. в Америка, държавата водеше кампания срещу "егоистичните" и "непатриотични" "натрупвачи на злато". Америка най-накрая "реши" досадния си проблем с банковите фалити, когато прие федерална застраховка на депозити през 1933 г. Федералната корпорация за застраховка на депозити има само незначителна част от "подкрепата" за банковите депозити, които "застрахова". Но обществеността получи впечатлението (и такова, което може би е вярно), че федералното правителство ще бъде готово да отпечата достатъчно нови пари, за да изкупи всички застраховани депозити. В резултат на това държавата успя да прехвърли собственото си командване на огромното обществено доверие към цялата банкова система, както и към Централната банка.

Видяхме, че чрез създаването на Централна банка държавите значително разшириха, ако не и премахнаха, два от трите основни контрола върху банковата кредитна инфлация. А какво да кажем за третия контрол, проблема с органичеността на клиентелата на всяка банка? Премахването на този контрол е една от основните причини за съществуването на Централната банка. В система на свободно банкиране инфлацията на която и да е банка скоро би довела до искания за изкупуване от другите банки, тъй като клиентелата на всяка банка е силно ограничена. Но Централната банка, като влива резерви във всички банки, може да гарантира, че всички могат да се разширяват заедно и с еднакво темпо. Ако всички банки се разширяват, тогава няма проблем с изкупуването на една банка след друга, и всяка банка среща разширяване на една банка върху друга, и всяка банка открива, че клиентелата ѝ всъщност е цялата страна. Накратко, ограниченията за разширяване на банките са неизмеримо разширени – от клиентелата на всяка банка до тази на

цялата банкова система. Разбира се, това означава, че никоя банка не може да се разшири повече, отколкото Централната банка желае. Така държавата най-накрая е постигнало властта да контролира и насочва инфлацията в банковата система.

Освен премахването на контролите върху инфлацията, актът на създаване на централна банка има и пряк инфлационен ефект. Преди да започне Централната банка, банките държаха резервите си в злато; сега златото тече в Централната банка в замяна на депозити в банката, които вече са резерви за търговските банки. Но самата банка държи само частичен резерв от злато за собствените си задължения! Следователно актът на създаване на централна банка значително умножава инфлационния потенциал на страната.⁵⁰

9.

ЦЕНТРАЛНО БАНКИРАНЕ: НАСОЧВАНЕ НА ИНФЛАЦИЯТА

Как точно Централната банка изпълнява задачата си да регулира частните банки? Като контролира "резервите" на банките, техните депозитни сметки в Централната банка. Банките обикновено запазват определено съотношение на резервите към общите си депозитни задължения, а в Съединените щати държавният контрол се улеснява чрез налагане на законно минимално съотношение за банките. Централната банка може да стимулира инфлацията, като влива резерви в банковата система, както и чрез намаляване на коефициента на резерви, позволявайки национално разширяване на банковите кредити. Ако банките поддържат съотношение резерви/депозити 1:10, тогава "излишните резерви" (над изискваното съотношение) от десет милиона долара ще позволят и насърчават национална банкова инфлация от сто милиона. Тъй като банките печелят от разширяване на кредитите и тъй като правителството е направило почти невъзможно за тях да фалират, те обикновено се опитват да задържат "заем" до допустимия си максимум.

Централната банка увеличава броя на банковите резерви, като купува активи на пазара. Какво се случва, например, ако банката закупи актив (който и да е

⁵⁰ Създаването на Федералния резерв по този начин увеличи тройно разширяващата се мощ на банковата система на Съединените щати. Системата на Федералния резерв също така намали средните изисквания за правни резерви на всички банки от приблизително 21 процента през 1913 г. до 10 процента през 1917 г., като по този начин допълнително удвои инфлационния потенциал — комбинирана потенциална инфлация от шест пъти. Вижте Честър А. Филипс, Т.Ф. МакМанъс и Р.У. Нелсън, *Banking and the Business Cycle* (Ню Йорк: MacMillan, 1937), стр. 23 и нататък.

актив) от г-н Джоунс, оценен на \$1,000? Централната банка изписва чек на г-н Джоунс за \$1,000 за плащане на актива. Централната банка не държи индивидуални сметки, затова г-н Джоунс взема чека и го депозира в своята банка. Банката на Джоунс му кредитира депозит от \$1,000 и предоставя чека на Централната банка, която трябва да закредитира банката с допълнителни \$1,000 в резерви. Тези \$1,000 резерви позволяват разширяване на кредитите на множество банки, особено ако по този начин се влеят допълнителни резерви в много банки в страната.

Ако централната банка купи актив директно от банка, резултатът е още по-ясен; Банката увеличава резервите си и се създава основа за разширяване на многократния кредит.

Без съмнение любимият актив за покупка от Централната банка са държавните ценни книжа. По този начин правителството гарантира пазар за собствените си ценни книжа. Държавата лесно може да увеличи паричното предлагане чрез издаване на нови облигации, а след това да нареди на Централната банка да ги закупи. Често Централната банка се ангажира да поддържа пазарната цена на държавните ценни книжа на определено ниво, което води до поток от ценни книжа към банката и последваща постоянна инфлация.

Освен покупката на активи, Централната банка може да създаде нови банкови резерви по друг начин: като ги отпуска под кредит. Процентът, който Централната банка начислява на банките за тази услуга, е "редисконтиращият процент". Ясно е, че заетите резерви не са толкова задоволителни за банките, колкото резервите, които са изцяло техни, тъй като сега има натиск за изплащане. Промените в редисконтния курс получават голяма публичност, но очевидно са от по-малко значение в сравнение с движенията в количеството банкови резерви и коефициента на резервите.

Когато Централната банка продава активи на банки или общественост, това намалява банковите резерви и оказва натиск за намаляване на паричното предлагане на кредити и дефлация. Видяхме обаче, че държавите по своята същност са инфлационни; Исторически действията на държавата са били незначителни и краткотрайни. Едно нещо често се забравя: дефлацията може да настъпи само след предишна инфлация; Само псевдо-разписки, а не златни монети, могат да бъдат пенсионираны и ликвидирани.

10.

ОТКАЗВАНЕ ОТ ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ

Създаването на централното банкиране премахва ограниченията върху разширяването на кредитите на банките и пусна инфлационния двигател в действие. Въпреки това, това не премахва всички ограничения. Все още съществува проблемът със самата Централна банка. Гражданите теоретично могат да направят бягство към Централната банка, но това е много малко вероятно. По-сериозна заплахата е загубата на злато за чужди държави. Защото както разширяването на една банка губи злато в полза на клиентите на други, неразширяващи се банки, така и паричната експанзия в една страна води до загуба на злато за гражданите на други страни. Държавите, които се разширяват по-бързо, са изложени на опасност от загуби на злато и разчитат на банковите си системи за изкупуване на златото. Това е класическият цикличен модел на XIX век; Централната банка на една страна би генерирала разширяване на банковите кредити; цените щяха биха се покачили; и с разпространението на новите пари от вътрешни към чуждестранни клиенти, чужденците все повече се опитвали да обменят валутата със злато. Накрая, Централната банка е трябвало да спре и да наложи кредитно свиване, за да спаси паричния стандарт.

Има един начин да се избегне чуждестранното изкупуване: сътрудничество между централните банки. Ако всички централни банки се съгласят да инфлират с приблизително еднаква скорост, тогава никоя страна няма да загуби злато от друга, а целият свят заедно може да се инфлира почти безкрайно. Въпреки това, всяка държава завижда на собствената си власт и реагира на различен натиск, такава бърза корекция досега се е оказала почти невъзможна. Един от най-близките подходи беше споразумението на американския Федерален резерв за насърчаване на вътрешната инфлация през 20-те години на миналия век, с цел да помогне на Великобритания и да предотврати загубата на злато в полза на Съединените щати.

През двадесети век държавите, вместо да обезценят или ограничат собствената си инфлация, просто "се отказаха от златния стандарт", когато се сблъскаха с големи търсения на злато. Това, разбира се, гарантира, че Централната банка не може да фалира, тъй като нейните банкноти вече стават стандартната валута. Накратко, държавата най-накрая отказа да плати дълговете си и практически освободи банковата система от този тежък дълг.

Псевдо разписки за злато първоначално бяха издавани без банкови услуги, а после, когато наближи денят на разплатата, банкрутът беше безсрамно завършен просто чрез премахване на окупването на злато. Отделянето на различните национални валутни имена (долар, паунд, марка) от злато и сребро вече е завършено.

Първоначално държавата отказваха да признаят, че това е постоянна мярка. Те се позоваваха на "спиране на плащанията на монети" и винаги се е разбирало, че в крайна сметка, след края на войната или друга "извънредна ситуация", държавата отново ще изкупи задълженията си. Когато Банката на Англия спира златото в края на XVIII век, тя продължава в това състояние двадесет години, но винаги с разбирането, че плащането на злато ще бъде възобновено след края на френските войни.

Временните "спирания" обаче са иглени пътища към пълното отхвърляне. Златният стандарт, в крайна сметка, не е кран, който може да се включва или изключва според капризите на държавата. Или златната разписка е изкупувана, или не; След като изкупуването бъде спряно, златният стандарт сам по себе си става подигравка.

Друга стъпка в бавното изчезване на златните пари беше установяването на "стандарта за златни кюлчета". При тази система валутата вече не може да се обменя с монети; Тя може да бъде осребрена само в големи, изключително ценни златни кюлчета. Това, на практика, ограничава изкупуването на злато до шепа специалисти по външна търговия. Вече няма истински златен стандарт, но правителствата все още могат да заявяват своята привързаност към златото. Европейските "златни стандарти" от 1920-те години бяха псевдо-стандарти от този тип.⁵¹

Накрая държавите официално и напълно се отказаха от златото, в гръм от обиди срещу чужденци и "непатриотични събирачи на злато". Държавната хартия вече се превърна във фиатната стандартна валута. Някога, вместо ценните документи на Централната банка, са били фиатните пари, особено преди развитието на централна банкова система. Американските континентални банкноти, зелените и конфедеративните банкноти от периода на Гражданската война, френските асигнати, бяха всички фиатни валути, издавани от хазните. Но независимо дали става дума за Treasury или Central Bank, ефектът от фиатното издаване е един и същ: паричният стандарт вече е

⁵¹ Вижте Мелхиор Пали, "Значението на златния стандарт", Journal of Business 14, No 3 (юли 1941): 294–314, особено 299–304.

в ръцете на държавата, а банковите депозити могат да се изкупуват просто в държавни документи.

11.

ФИАТНИТЕ ПАРИ И ПРОБЛЕМЪТ СЪС ЗЛАТОТО

Когато една страна се откаже от златния стандарт и премине към фиатния стандарт, това увеличава броя на съществуващите "пари". Освен стоковите пари, злато и сребро, сега процъфтяват и независими пари, ръководени от всяка държава, налагаща своето фиатно управление. И точно както златото и среброто ще имат обменен курс на свободния пазар, така и пазарът ще установи обменни курсове за всички различни пари. В свят на фиатни пари, всяка валута, ако е позволена, ще варира свободно спрямо всички останали. Видяхме, че за всеки две валути обменният курс се определя според пропорционалните паритети на покупателната способност, които от своя страна се определят от съответните доставки и търсене на различните валути. Когато валутата променя характера си от златна разписка към фиатна хартия, увереността в нейната стабилност и качество се разклаща и търсенето за нея намалява. Освен това, сега, когато е откъсната от златото, значително по-голямото и количество спрямо предишното златно подкрепление става очевидно. С предлагане по-голямо от златото и по-ниско търсене, покупателната и способност и съответно валутният курс бързо се обезценяват спрямо златото. И тъй като държавата по природа е инфлационна, то ще продължи да се обезценява с времето.

Такова обезценяване е силно унижително за държавата и вреди на гражданите, които се опитват да внасят стоки. Съществуването на злато в икономиката е постоянно напомняне за лошото качество на държавната хартия и винаги представлява заплаха да се замени хартията като пари на страната. Дори когато правителството дава цялата подкрепа на своя престиж и закони за законно плащане на фиатната хартия, златните монети в ръцете на обществото винаги ще бъдат постоянен упрек и заплаха за властта на правителството над парите на страната.

По време на първата депресия в Америка, 1819–1821 г., четири западни щата (Тенеси, Кентъки, Илинойс и Мисури) основаха държавни банки, издаващи

фиатни документи. Те бяха подкрепени с разпоредби за законно плащане в щатите, а понякога и с законова забрана за обезценяване на банкнотите. И все пак, всички тези експерименти, родени с големи надежди, бързо се провалиха, тъй като новата хартия бързо се обезцени до незначителна стойност. Проектите трябваше бързо да бъдат изоставени. По-късно зелените пари (по известни като greenbacks - б.пр.) се разпространяват като фиатни издания на Севера по време и след Гражданската война. Въпреки това, в Калифорния хората отказаха да приемат зелените пари и продължиха да използват златото като свои пари. Както посочи един виден икономист:

В Калифорния, както и в други щати, хартията беше законно платежно средство и се ползваше за публични такси; Нямаше и недоверие или враждебност към федералното правителство. Но имаше силно чувство... в полза на златото и срещу хартията... Всеки длъжник имаше законното право да изплати дълговете си в амортизирана хартия. Но ако го направи, той беше маркиран човек (кредиторът вероятно щеше да го публикува публично във вестниците) и беше практически бойкотиран. През този период хартията не се използваше в Калифорния. Жителите на щата извършваха сделките си със злато, докато цялата останала част на Съединените щати използваше конвертируема хартия.⁵²

Стана ясно за правителствата, че не могат да си позволят да позволят на хората да притежават и задържат своето злато. Правителството никога не би могло да затвърди властта си над валутата на една нация, ако народът, когато е в нужда, може да се откаже от фиатната хартия и да се обърне към златото за парите си. Съответно, държавата забрани притежание на злато от своите граждани. Златото, с изключение на незначително количество, разрешено за индустриални и декоративни цели, обикновено е национализирано. Искането за връщане на конфискуваното имущество на обществото сега се счита за безнадеждно изостанало и старомодно.⁵³

⁵² Франк У. Таусиг, Принципи на икономиката, 2-ро изд. (Ню Йорк: Mac-Millan, 1916), I, 312. Вижте също J.K. Upton, Money in Politics, 2-ро издание (Бостън: Lothrop, 1895), стр. 69 и сл.

⁵³ За проникателен анализ на стъпките, чрез които американското правителство конфискува златото на народа и излиза от златния стандарт през 1933 г., вижте Гарет Гарет, The People's Pottage (Колдуел, Айдахо: Caxton Printers, 1953), стр. 15–41.

12.

ФИАТНИ ПАРИ И ЗАКОНЪТ НА ГРЕШАМ

С установени фиатни пари и забранено злато, пътят за пълномащабна държава е ясен. Пуснете инфлацията. Остава само един много широк контрол: крайната заплаха от хиперинфлация, разпадането на валутата. Хиперинфлацията настъпва, когато обществото осъзнае, че държавата не е решена да намали инфлацията и решава да избегне инфлационния данък върху ресурсите си, като харчи пари възможно най-бързо, докато те все още запазват някаква стойност. Докато не настъпи хиперинфлацията, държавата все още може да управлява валутата и инфлацията необезпокоявано. Възникват обаче нови проблеми. Както винаги, държавната намеса за решаване на един проблем поражда редица нови, неочаквани проблеми. В свят на фиатни пари всяка страна има свои пари. Международното разделение на труда, базирано на международна валута, е нарушено и страните обикновено се разделят на свои собствени автархични единици. Липсата на парична сигурност допълнително нарушава търговията. Стандартът на живот във всяка страна по този начин намалява. Всяка страна има свободно променящи се валутни курсове с всички останали валути. Страна, която надхвърля останалите, вече не се страхува от загуба на злато, но се сблъсква с други неприятни последици. Обменният курс на нейната валута пада спрямо чуждите валути. Това не само е смущаващо, но дори тревожно за гражданите, които се страхуват от по-нататъшно обезценяване. Това също така значително повишава цените на вносните стоки, което означава много за страните с висок дял в международната търговия.

През последните години държавите предприеха стъпки за премахване на свободно променящите се валутни курсове. Вместо това те фиксираха произволни валутни курсове с други текущи държави. Законът на Грешам ни казва точно какъв е резултатът от такъв произволен контрол на цените. Какъвто и да е зададен курс, той няма да е свободният пазарен, тъй като той може да се определя само ден след ден на пазара. Затова едната валута винаги ще бъде изкуствено надценена, а другата – подценена. Обикновено държавите умишлено надценяват валутите си поради престижни причини, а също и заради последствията, които са толкова ниски. Когато една валута бъде надценена с указ, хората бързат да я заменят за подценената валута на изгодни цени; Това води до излишък на надценената и недостиг на подценена валута. Курсът, накратко, е възпрепятстван да се движи, за да изчисти борсовия пазар. В днешния свят чуждестранните валути обикновено са

надценени спрямо долара. Резултатът е известното явление "недостиг на долари", още едно свидетелство за действието на Закона на Грешам.

Чужди държави, които се бореха за "недостиг на долари", го предизвикаха чрез собствените си политики. Възможно е тези държави всъщност да са приветствали това положение, защото (а) то им е дало извинение да настояват за помощ в американски долари, за да "облекчат недостига на долари в свободния свят", и (б) им е дало извинение да разпределят вноса от Америка. Подценяването на доларите кара вноса от Америка да бъде изкуствено евтин, а износът за Америка изкуствено скъп [Ред.: това изречение беше съкратено в 4-то издание]. Резултатът: търговски дефицит и тревога относно изтичането на долара.⁵⁴ Чуждестранното правителство тогава се намесва и тъжно информира народа си, че за съжаление е необходимо да разпределя вноса: да издава лиценз на вносителите и да определя какво се внася "според нуждите". За да разпределят вноса, много държави конфискуват чуждестранната валута на своите граждани, подкрепяйки изкуствено висока оценка на местната валута, като ги принуждават да приемат много по-малко вътрешни пари, отколкото биха могли да получат на свободния пазар. Така чуждестранната валута, както и златото, са национализирани, а износителите са наказани. В страни, където външната търговия е жизненоважна, този държавен "валутен контрол" налага виртуална социализация върху икономиката. Изкуственият валутен курс дава на страните извинение да изискват чуждестранна помощ и да налагат социалистически контрол върху търговията.⁵⁵

В момента светът е затънал в хаотична мрежа от валутен контрол, валутни блокове, ограничения върху конвертируемостта и множество системи от курсове. В някои страни законно се насърчава "черният пазар" на чуждестранна валута, за да се установи истинският курс, а за различни видове транзакции са фиксирани множество дискриминационни курсове. Почти всички държави са на фиатен стандарт, но не са имали смелостта да го признаят открито и затова провъзгласяват някои такива измислици за "ограничен стандарт за златни кюлчета". Всъщност златото не се използва като истинско определение за валути, а като удобство от държавите: (а) за фиксиране на курса на валутата спрямо златото улеснява разглеждането на всяка размена в термини на друга валута; и (б) златото все още се използва от различните правителства. Тъй като обменните курсове са фиксирани, някой

⁵⁴ През последните няколко години доларът беше надценен спрямо други валути и затова доларът се оттича от САЩ.

⁵⁵ За отлична дискусия относно чуждестранните валутни и валутни контроли, вижте George Winder, *The Free Convertibility of Sterling* (Лондон: Batchworth Press, 1955).

елемент трябва да се премести, за да балансира плащанията на всяка страна, а златото е идеалният кандидат. Накратко, златото вече не е световна валута; Сега това са парите на държавите, използвани за плащания един на друг.

Ясно е, че мечтата на инфлационистите е някакъв вид световни хартиени пари, манипулирани от световно правителство и Централна банка, които надуват навсякъде с общ лихвен процент. Тази мечта все още лежи в мрачното бъдеще; Все още сме далеч от световното правителство, а проблемите с националната валута досега са били твърде разнообразни и противоречиви, за да позволят обединяване в едно цяло. Въпреки това, светът се движи стабилно в тази посока. Международният валутен фонд, например, е по същество институция, създадена да засили националния контрол върху валутата като цяло и по-специално на чуждестранното подценяване на долара. Фондът изисква всяка държава-членка да фиксира своя валутен курс, а след това да обедини злато и долари, за да отпусна заеми на правителства, които имат недостиг на твърда валута.

13.

ДЪРЖАВА И ПАРИ

Много хора вярват, че свободният пазар, въпреки някои признати предимства, е картина на безредие и хаос. Нищо не е "планирано", всичко е хаотично. Диктовката на държавата, от друга страна, изглежда проста и подредена; Декретите се издават и се изпълняват. В нито една област на икономиката този мит не е по-разпространен, отколкото в сферата на парите. Изглежда, че поне парите трябва да попаднат под строг държавен контрол. Но парите са жизнената сила на икономиката; Това е средство за всички транзакции. Ако държавата диктува парите, то вече е завладяло жизненоважен команден пост за контрол върху икономиката и е осигурило трамплин към пълен социализъм. Видяхме, че свободният пазар на пари, противно на общоприетото предположение, не би бил хаотичен; че, всъщност, това би бил модел на ред и ефективност.

Какво тогава научихме за държавата и парите? Видяхме, че през вековете държавата стъпка по стъпка е нахлувало в свободния пазар и е завзело пълен контрол над паричната система. Видяхме, че всеки нов контрол, понякога на пръв поглед безобиден, е породил нови и още повече контроли. Видяхме, че за

държавите са по своята същност инфлационни, тъй като инфлацията е изкушаващ начин за придобиване на приходи и предпочитаните от нея групи. Бавното, но сигурно завземане на паричните юзди е използвано за (а) надуване на икономиката с темпо, определено от правителството, и (б) за социалистическо управление на цялата икономика.

Освен това, намесата на държавата в парите не само е донесла неизмерима тирания в света; Тя също донесе хаос, а не ред. Тя е фрагментирала мирния, продуктивен световен пазар и го е разбила на хиляда парчета, като търговията и инвестициите са били изтощени и възпрепятствани от безброй ограничения, контроли, изкуствени курсове, разпади на валути и др. Тя е помогнал за възникването на войни, като е превърнал свят на мирен контакт в джунгла от воюващи валутни блокове. Накратко, установяваме, че принудата, както и в парите, така и в другите материали, носи не ред, а конфликт и хаос.

ГЛАВА III

ПАРИЧНИЯТ СРИВ НА ЗАПАДА

Откакто беше написано първото издание на тази книга, кокошките на паричните интервенционисти се върнаха в курника да снесат. Световната парична криза от февруари до март 1973 г., последвана от спад на долара през юли, беше само последната от ускоряваща се поредица кризи, които предоставят почти учебническа илюстрация на нашия анализ на неизбежните последици от държавната намеса в паричната система. След като всяка криза временно бъде облекчена с "лепенка" решение, държавите на Запада шумно обявяват, че световната парична система вече е поставена на сигурна основа и че всички парични кризи са решени. Президент Никсън стигна дотам, че нарече споразумението от Смитсониън от 18 декември 1971 г. "най-великото парично споразумение в историята на света", само за да види как това най-голямо споразумение се разпадна за малко повече от година. Всяко "решение" се е разпаднало по-бързо от предшественика си.

За да се разбере настоящият паричен хаос, е необходимо накратко да се проследят международните парични разработки през двадесети век и да се види как всеки набор от нездрави инфлационистки интервенции се е сринал от собствените си проблеми, само за да подготви почвата за нов кръг интервенции. Историята на световния паричен ред през двадесети век може да се раздели на девет фази. Нека разгледаме всеки поотделно.

ФАЗА I: КЛАСИЧЕСКИЯТ ЗЛАТЕН СТАНДАРТ, 1815–1914

Можем да погледнем назад към "класическия" златен стандарт, западния свят от деветнадесети и началото на двадесети век, като буквалната и метафорична Златна епоха. С изключение на проблемния проблем със среброто, светът беше на златен стандарт, което означаваше, че всяка национална валута (долар, паунд, франк и др.) беше просто име за определено определено тегло на златото. "Доларът", например, се определяше като 1/20 от златна унция, паундът стерлинг като малко под 1/4 от златна унция и така нататък. Това означаваше, че "обменните курсове" между различните национални валути са фиксирани не защото са били произволно контролирани

от правителството, а по същия начин, по който един паунд тегло се определя като равен на шестнадесет унции.

Международният златен стандарт означаваше, че ползите от наличието на един паричен носител се разпространяваха по целия свят. Една от причините за растежа и просперитета на Съединените щати е фактът, че сме се радвали на една валута в голямата част от страната. Имахме златен или поне един доларов стандарт в цялата държава и не трябваше да търпим хаоса всеки град и окръг, който издаваше свои собствени пари, които след това се колебаеха спрямо парите на всички останали градове и окръзи. Деветнадесети век донесе ползите от еднакви пари в целия цивилизован свят. Една валута улесни свободата на търговия, инвестиции и пътувания в тази търговска и парична сфера, с последвал растеж на специализацията и международното разделение на труда.

Трябва да се подчертае, че златото не е било избирано произволно от правителствата да бъде паричен стандарт. Златото се е развивало в продължение на много векове на свободния пазар като най-добрите пари, като стока, осигуряваща най-стабилната и желана парична среда. Най-вече, доставката и осигуряването на злато бяха подчинени само на пазарните сили, а не на произволната печатна преса на правителството.

Международният златен стандарт осигуряваше автоматичен пазарен механизъм за проверка на инфлационния потенциал на правителството. Той също така осигури автоматичен механизъм за поддържане на баланса на плащанията на всяка страна в равновесие. Както философът и икономист Дейвид Хюм отбелязва в средата на XVIII век, ако една нация, например Франция, увеличи предлагането си на хартиени франкове, цените ѝ се покачват; Увеличаващите се приходи в хартиените франкове стимулират вноса от чужбина, който се стимулира и от факта, че цените на вноса вече са сравнително по-ниски от тези в страната. В същото време по-високите цени у дома обезкуражават износа в чужбина; Резултатът е дефицит в платежния баланс, който трябва да бъде покрит от чужди държави, осребряващи злато във франкове. Изтичането на злато означава, че Франция трябва в крайна сметка да свие своите завишени хартиени франкове, за да предотврати загуба на цялото си злато. Ако инфлацията е приела формата на банкови депозити, тогава френските банки трябва да сключат заемите и депозитите си, за да избегнат фалит, тъй като чужденците призовават френските банки да изкупят депозитите си със злато. Свиването понижава цените у дома и генерира износен излишък, като по този начин обръща изтичането на злато, докато

ценовите нива се изравняват във Франция и в други страни.

Вярно е, че интервенциите на държавите преди XIX век отслабиха скоростта на този пазарен механизъм и позволиха бизнес цикъл на инфлация и рецесия в рамките на този златен стандарт. Тези интервенции бяха особено монополизиране на монетния двор, законите за законно платежно средство, създаването на хартиени пари и развитието на инфлационното банкиране, подтиквано от всяко от правителствата. Но макар тези интервенции да забавиха корекциите на пазара, те все още бяха в крайния контрол над ситуацията. Така че, макар класическият златен стандарт на XIX век да не беше свършен и да позволи относително малки бумове и спадове, той все пак ни осигури най-добрия паричен ред, който светът някога е познавал, ред, който работеше, който не позволяваше на бизнес циклите да излязат извън контрол и който позволи развитието на свободна международна търговия, обмен и инвестиции.⁵⁶

ФАЗА II: ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА И СЛЕД ТОВА

Ако класическият златен стандарт работеше толкова добре, защо се разпадна? Той се разпадна, защото на държавите беше поверена задачата да изпълняват паричните си обещания, да се грижат паундовете, доларите, франковете и т.н. винаги да бъдат осребрени със злато, както те и тяхната контролирана банкова система бяха обещали. Не златото се проваля; Беше глупост да се довери на правителството да изпълни обещанията си. За да води катастрофалната война от Първата световна война, всяко правителство трябваше да надуе собствените си запаси от хартия и банкова валута. Тази инфлация беше толкова силна, че воюващите правителства не можеха да спазят обещанията си, и затова те излязоха "от златния стандарт", т.е. обявиха собствен фалит малко след влизането във войната. Всички, с изключение на Съединените щати, които влязоха във войната късно и не увеличиха доларите достатъчно, за да застрашат възможността за изкупуване. Но, освен САЩ, светът претърпя това, което някои икономисти сега наричат Нирвана на свободно променящи се валутни курсове (сега наричани "мръсни флоувания"), конкурентни девалвации, воюващи валутни блокове, валутен контрол, тарифи и квоти, както и разпад на международната търговия и инвестиции. Завишените

⁵⁶ За скорошно изследване на класическия златен стандарт и история на ранните фази на неговото разпадане през двадесети век, вижте Мелхиор Пали, "Здрачът на златото, 1914–1936" (Чикаго: Henry Regnery, 1972).

паунди, франкове, марки и др. се обезценяваха спрямо златото и долара; Паричен хаос беше настъпил навсякъде по света.

По онова време, за щастие, много малко икономисти възхваляваха тази ситуация като паричен идеал. Общоприето беше, че Фаза II е прагът към международна катастрофа, а политици и икономисти търсеха начини да възстановят стабилността и свободата на класическия златен стандарт.

ФАЗА III: ЗЛАТНИЯТ ОБМЕНЕН СТАНДАРТ (ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И САЩ) 1926–1931

Как да се върнем към Златната епоха? Разумното би било да признаем фактите на реалността, факта на обезценените паундове, франкове, марки и т.н., и да се върнем към златния стандарт с преопределен курс: курс, който да признае съществуващото парично предлагане и ценови нива. Британският паунд, например, традиционно е определян с тегло, което го прави равен на \$4.86. Но до края на Първата световна война инфлацията във Великобритания беше свалила паунда до приблизително 3,50 долара на свободния пазар на чуждестранна валута. Други валути бяха обезценени по подобен начин. Разумната политика би била Великобритания да се върне към златото на стойност около \$3.50, а другите надценени страни да направят същото. Фаза I можеше да бъде възстановена гладко и бързо. Вместо това британците взеха съдбоносното решение да се върнат към златото на стария номинал от \$4.86.⁵⁷ Те го направиха по причини на британския национален "престиж" и в безуспешен опит да възстанови Лондон като финансов център на "твърдите пари" в света. За да успее в тази героична глупост, Великобритания щеше да трябва сериозно да намали паричното си предлагане и ценовите нива, защото при 4,86 паунда британските експортни цени бяха твърде високи, за да бъдат конкурентни на световните пазари. Но дефлацията вече беше политически изключена, тъй като растежът на синдикатите, подкрепен от национална система за обезщетения за безработица, направи ставките на заплатите да вървят надолу; за да се спусне това, британското правителство би трябвало да обърне растежа на социалната си държава. Всъщност британците желяеха да продължат да надуват парите и цените. В резултат на комбинирането на инфлацията с връщане към надценен номинал, британският износ беше

⁵⁷ Относно ключовата британска грешка и нейното последствие от депресията през 1929 г. вижте Лайънъл Робинс, *The Great Depression* (Ню Йорк: Mac-Millan, 1934).

потиснат през 20-те години на XX век, а безработицата беше тежка през целия период, когато по-голямата част от света преживяваше икономически бум.

Как биха могли британците да се опитат да останат с тортата и да я изядат едновременно? Чрез установяване на нов международен паричен ред, който да подтикне или принуди други правителства да завишат или да се върнат към златото на надценени пари за собствените си валути, като по този начин ще осакати собствения им износ и да субсидира вноса от Великобритания. Точно това направи Великобритания, като водеше пътя на Генуезката конференция през 1922 г., създавайки нов международен паричен ред – златния обменен стандарт.

Златният обменен стандарт работеше по следния начин: Съединените щати останаха на класическия златен стандарт, като изкупуваха долари в злато. Великобритания и другите западни страни обаче се върнаха към псевдо-златен стандарт – Великобритания през 1926 г., а другите страни по същото време. Британските паундове и други валути не се плащаха със златни монети, а само в големи кюлчета, подходящи само за международни транзакции. Това попречи на обикновените граждани на Великобритания и други европейски страни да използват злато в ежедневието си и така позволи по-голяма степен на инфлация на хартия и банки. Но освен това, Великобритания е изкупувала лири не само в злато, но и в долари; докато другите страни изкупуваха валутите си не със злато, а в паундове. И повечето от тези страни бяха подтикнати от Великобритания да се върнат към златото при надценени паритети. Резултатът беше изграждане на пирамидална структура на САЩ върху златото, британските лири върху доларите и на други европейски валути върху паундовете като "златен обменен стандарт", като доларът и паундът бяха двете "ключови валути".

Когато Великобритания разшири паричната си политика и преживя дефицит в платежния си баланс, механизмът за златен стандарт не успя бързо да ограничи британската инфлация. Защото вместо други държави да обменят лирите си за злато, те ги запазваха и започваха инфлация върху тях. Затова Великобритания и Европа бяха позволени да се надуват безконтролно, а британските дефицити можеха да се натрупват неограничено от пазарната дисциплина на златния стандарт. Що се отнася до Съединените щати, Великобритания успя да ги накара да печатат долари, за да не загубят много доларови резерви или злато за САЩ.

Смисълът на златния обменен стандарт е, че той не може да трае дълго; Сметката трябва в крайна сметка да бъде платена, но само в катастрофална

реакция на продължителния бум на инфлацията. Докато балансите на стерлинга се натрупваха във Франция, САЩ и другаде, най-малката загуба на доверие във все по-нестабилната и нестабилна инфлационна структура неизбежно щеше да доведе до общ колапс. Точно това се случи през 1931 г.; провалът на инфлираните банки в цяла Европа и опитът на "твърдата валута" на Франция да осребри балансите си в стерлинг за злато, доведоха до пълното отказване на златния стандарт на Великобритания. Скоро тя беше последвана от другите европейски страни.

ФАЗА IV: КОЛЕБАЕЩИ СЕ ФИАТНИ ВАЛУТИ, 1931–1945

Светът вече се върна към паричния хаос на Първата световна война, с изключение на това, че вече изглеждаше, че има малка надежда за възстановяване на златото. Международният икономически ред се беше разпаднал в хаоса: чисти и мръсни плаващи валутни курсове, конкуриращи се девалвации, валутен контрол и търговски бариери; Международната икономическа и парична война бушуваше между валутите и валутните блокове. Международната търговия и инвестициите практически спряха; а търговията се осъществяваше чрез бартерни споразумения, сключвани от държавите, конкуриращи се и конфликтни помежду си. Държавният секретар Кордел Хъл многократно подчертаваше, че тези парични и икономически конфликти от 30-те години са основната причина за Втората световна война.⁵⁸

Съединените щати останаха на златния стандарт две години, а после, през 1933–34 г., се отказаха от класическия златен стандарт в напразен опит да излязат от депресията. Американските граждани вече не можеха да обменят долари в злато и дори им беше забранено да притежават злато, както тук, така и в чужбина. Но Съединените щати останаха след 1934 г. на особена нова форма на златен стандарт, при която доларът, вече преопределен на 1/35 от златна унция, можеше да се обмени със злато за чуждестранни правителства и централни банки. Остана трайна връзка със златото. Освен това паричният хаос в Европа доведе до изтичане на злато в единственото относително сигурно парично убежище – Съединените щати.

⁵⁸ Кордел Хъл, *Memoirs* (Ню Йорк: MacMillan, 1948), стр. 81. Вижте също Ричард Н. Гарднър, *Конспирация за стерлинг-долар* (Оксфорд: Clarendon Press, 1956), стр. 141.

Хаосът и необузданата икономическа война през 30-те години посочват важен урок: тежката политическа грешка (освен икономическите проблеми) в паричната схема на Милтън Фридман-Чикагската школа за свободно променящи се фиатни валути. Защото това, което фридманистите биха направили в името на свободния пазар, е да прекъснат всички връзки със златото напълно, да оставят абсолютния контрол върху всяка национална валута в ръцете на централното правителство, издаващо фиатни документи като законно платежно средство, и след това да съветват всяко правителство да позволи валутата си да се колебае свободно спрямо всички останали фиатни валути, както и да се въздържа от прекомерно раздуване на валутата си. Сериозният политически недостатък е да се предаде пълният контрол върху паричното предлагане на националната държава, а след това да се надява и очаква, че държавата ще се въздържа от използване на тази власт. И тъй като властта винаги се използва, включително правото да се фалшифицира легално, наивността, както и държавният характер на този тип програми, трябва да са ясно очевидни. И така, катастрофалният опит от Фаза IV, светът на фиатната хартия и икономическата война през 30-те години на миналия век, накара американските власти да приемат като основна цел за икономическа война през Втората световна война възстановяването на жизнеспособен международен паричен ред, ред, върху който може да се изгради ренесанс на световната търговия и плодовете на международното разделение на труда.

ФАЗА V: БРЕТЪН УУДС И НОВОТО ЗЛАТО СТАНДАРТ ЗА ОБМЕН (САЩ) 1945–1968

Новият международен паричен ред е замислен и след това прокаран от Съединените щати на международна парична конференция в Бретън Уудс, Ню Хемпшир, през средата на 1944 г. и ратифициран от Конгреса през юли 1945 г. Въпреки че системата на Бретън Уудс работеше много по-добре от катастрофата през 30-те години, тя работеше само като поредното инфлационно възстановяване на златния обменен стандарт от 20-те години, и както през 1920-те, системата съществуваше само на заемано време.

Новата система беше по същество златният обменен стандарт от 1920-те, но с

долара, който грубо измести британския паунд като една от "ключовите валути". Сега доларът, оценен на 1/35 от златна унция, трябваше да бъде единствената ключова валута. Другата разлика от 1920-те беше, че доларът вече не можеше да се обмени със злато за американските граждани; Вместо това системата от 30-те години беше продължена, като доларът можеше да се обмени със злато само за чужди правителства и техните централни банки. Никакви частни лица, само държави, не трябваше да имат привилегията да обменят долари в световната златна валута. В системата на Бретън Уудс Съединените щати пирамидализираха долари (в хартиени пари и банкови депозити) върху злато, при което долларите можеха да бъдат изкупени от чужди правителства; докато всички други правителства държаха долларите като основен резерв и пирамидираха валутата си върху долларите. И тъй като Съединените щати започнаха следвоенния свят с огромни запаси от злато (приблизително 25 милиарда долара), имаше много възможности за пирамидални доларови претенции отгоре. Освен това, системата можеше да "работи" за известно време, защото всички световни валути се върнаха към новата система на парите си от преди Втората световна война, повечето от които бяха силно надценени по отношение на надценените и обезценени валути. Завишеният паунд стерлинг, например, се върна на \$4.86, въпреки че на пазара струваше значително по-малко от тази по отношение на покупателната способност. Тъй като доларът беше изкуствено подценен, а повечето други валути надценени през 1945 г., доларът стана оскъден, а светът страдеше от така наречения недостиг на долари, който американският данъкоплатец трябваше да бъде задължен да компенсира с чуждестранна помощ. Накратко, износният излишък, който се ползваше от подценения американски долар, трябваше частично да бъде финансиран от нещастния американски данъкоплатец под формата на чуждестранна помощ.

Тъй като имаше достатъчно място за инфлация преди да настъпи възмездие, правителството на Съединените щати започна следвоенната си политика на непрекъснатата парична инфлация, политика, която следва с удоволствие и до днес. В началото на 50-те години продължаващата американска инфлация започна да обръща хода на международната търговия. Докато САЩ надуваха и разширяваха парите и кредитите, големите европейски правителства, много от които бяха повлияни от парични съветници от "австрийската школа", провеждаха относително политика на "твърди пари" (например Западна Германия, Швейцария, Франция, Италия). Силно инфлационистката Великобритания беше принудена от изтичането на долари да девалвира паунда до по-реалистични нива (за известно време беше приблизително \$2.40).

Всичко това, съчетано с нарастващата производителност на Европа, а по-късно и на Япония, доведе до продължаващи дефицити на платежния баланс със Съединените щати. С напредването на 50-те и 60-те години САЩ ставаха все по-инфлационистични, както абсолютно, така и относително спрямо Япония и Западна Европа. Но класическият златен стандартен контрол върху инфлацията, особено американската, беше премахнат. Правилата на играта в Бретън Уудс предвиждаха, че западноевропейските страни трябва да продължават да трупат резервите си и дори да използват тези долари като основа за надуване на собствената си валута и кредит.

Но с напредването на 50-те и 60-те години, по-твърдите парични страни в Западна Европа (и Япония) ставаха неспокойни, защото бяха принудени да трупат долари, които вече бяха все по-надценени, а не подценени. С намаляването на покупателната способност и съответно истинската стойност на парите, те ставаха все по-нежелани от чуждестранните правителства. Но те бяха заключени в система, която ставаше все по-голям кошмар. Американската реакция на европейските оплаквания, водена от основния паричен съветник на Франция и дьо Гол, класическия икономист на златния стандарт Жак Рюф, беше просто презрение и грубо отхвърляне. Американските политици и икономисти просто заявиха, че Европа е принудена да използва долара като своя валута, че не може да направи нищо по нарастващите си проблеми и че затова САЩ могат безгрижно да наддуват, докато следват политика на "благосклонно пренебрежение" към международните парични последици от собствените си действия.

Но Европа имаше законната възможност да изкупи долари в злато на цена от 35 долара за унция. И докато доларът ставаше все по-надценен по отношение на твърдите валути и златото, европейските правителства започнаха все повече да използват тази опция. Златният стандарт започваше да се използва; затова златото изтичаше стабилно от САЩ в продължение на две десетилетия след началото на 50-те години, докато златните запаси в САЩ намаляха от над 20 милиарда долара на 9 милиарда долара през този период. Докато долларите продължаваха да се надуват върху намаляващата златна база, как САЩ можеха да продължат да осребряват чуждестранните долари в злато – основния камък на системата на Бретън Уудс? Тези проблеми не забавиха продължаващата инфлация на долари и цени в САЩ, нито политиката на "безобидно пренебрежение", която доведе до края на 60-те години до ускорено натрупване на не по-малко от 80 милиарда долара нежелани долари в Европа (известни като евродолари). За да спрат европейското освобождаване на долари в злато, САЩ оказаха силен политически натиск върху европейските

правителства, подобен, но в много по-голям мащаб на британските убеждавания на Франция да не изкупува тежките си баланси в стерлинга до 1931 г. Но икономическото право най-накрая има начин да настигне правителствата, и точно това се случи с инфлационното правителство на САЩ в края на 60-те години. Системата за обмен на злато в Бреттън Уудс, възхвалявана от политическата и икономическа власт на САЩ като постоянна и непревзема, започна бързо да се разпада през 1968 г.

ФАЗА VI: РАЗПАДАНЕТО НА БРЕТЪН УУДС, 1968–1971

Докато доларите се трупяха в чужбина и златото продължаваше да се излиза навън, САЩ намираха за все по-трудно да поддържат цената на златото на 35 долара за унция на свободните златни пазари в Лондон и Цюрих. Тридесет и пет долара на унция беше ключовият камък на системата, и докато американските граждани от 1934 г. насам нямат право да притежават злато навсякъде по света, други граждани се радват на свободата да притежават златни кюлчета и монети. Затова един от начините отделни европейци да осребрят своите долари в злато беше да продават своите долари за злато на цена от 35 долара за унция на свободния златен пазар. Докато доларът продължаваше да се надува и обезценява, а дефицитите в американския платежен баланс продължаваха, европейците и други частни лица започнаха да ускоряват продажбите си на долари в злато. За да запази долара на 35 долара за унция, правителството на САЩ беше принудено да изпусне злато от намаляващите си запаси, за да подкрепи цената от 35 долара в Лондон и Цюрих.

Кризата на доверието в долара на свободните златни пазари доведе до фундаментална промяна в паричната система на Съединените щати през март 1968 г. Идеята беше да се спре досадният свободен златен пазар да не застрашава отново споразумението в Бретън Уудс. Така се роди "двустепенният златен пазар". Идеята беше, че свободният златен пазар може да се разпадне; Тя би била строго изолирана от реалното парично действие в централните банки и държавите по света. Съединените щати вече няма да се опитват да задържат свободния пазар на цената на златото на 35 долара; Тази идея игнорира свободния златен пазар и той и всички други държави се съгласиха да запазят стойността на долара на 35 долара за унция завинаги.

Правителствата и централните банки по света оттук нататък няма да купуват повече злато от "външния" пазар и няма да продават повече злато на този пазар; Оттук нататък златото просто ще се премества като брояч от една централна банка към друга, а новите запаси на злато, свободният златен пазар или частното търсене на злато ще поемат своя собствен път, напълно отделен от паричните уредби на света.

Заедно с това САЩ настояваха за новото пускане на нов вид световен хартиен резерв – Специални права за изтегляне (SDR), които се надяваха в крайна сметка да заменят златото изцяло и да служат като нова световна хартиена валута, която да бъде емитирана от бъдеща Световна резервна банка; ако такава система някога бъде установена, тогава САЩ биха могли да надуват безконтролно завинаги, в сътрудничество с други световни правителства (единственото ограничение тогава би било катастрофалното – световна неконтролируема инфлация и разпадането на световната хартиена валута). Но SDR, които са били ожесточено оспорвани от Западна Европа и страните с "твърди пари", досега са били само малко допълнение към американските и другите валутни резерви.

Всички икономисти, подкрепящи хартията, от кейнсианци до фридманисти, вече бяха уверени, че златото ще изчезне от международната валутна система; Откъснати от "подкрепата" си от долара, тези икономисти уверено предсказваха, че цената на златото на свободния пазар скоро ще падне под \$35 за унция, а дори и до оценената "индустриална" немонетарна цена на златото от \$10 за унция. Вместо това, свободната цена на златото, никога не слезе под \$35, беше стабилно над \$35, а до началото на 1973 г. се беше покачила до около \$125 за унция, сума, която никой икономист, подкрепящ хартията, не би сметнал за възможна дори година по-рано.

Далеч от това да установи постоянна нова парична система, двустепенният златен пазар спечели само няколко години време; Американската инфлация и дефицити продължиха. Евродоларите се натрупваха бързо, златото продължи да тече навън, а по-високата свободна пазарна цена на златото просто разкри ускорената загуба на световно доверие в долара. Двустепенната система бързо се придвижи към криза и окончателното разпускане на Бретън Уудс.⁵⁹

⁵⁹ За двустепенния златен пазар вижте Жак Проф, *The Money Sin of the West* (Ню Йорк: MacMillan, 1972).

ФАЗА VII: КРАЯТ НА БРЕТЪН УУДС: КОЛЕБАЕЩИ СЕ ФИАТНИ ВАЛУТИ, АВГУСТ–ДЕКЕМВРИ 1971 Г.

На 15 август 1971 г., по същото време, когато президент Никсън наложи замразяване на цените и заплатите в напразен опит да спре граничната инфлация, г-н Никсън също доведе следвоенната система Бретън Уудс до катастрофален край. Докато европейските централни банки най-накрая заплашиха да изкупят голяма част от надутите си долари за злато, президент Никсън напълно се отказа от златото. За първи път в американската история доларът беше изцяло фиат, напълно без злато. Дори крехката връзка със златото, поддържана от 1933 г., вече беше прекъсната. Светът беше потънал в фиатната система на тридесетте години и още по-лошо, тъй като вече дори доларът не беше свързан със златото. Напред се задаваше страховитият спектър от валутни блокове, конкуриращи се девалвации, икономическа война и разпад на международната търговия и инвестиции, заедно със световната депресия, която щеше да последва.

Какво можеше да се направи? Опитвайки се да възстановят международен паричен ред, който няма връзка със златото, Съединените щати поведоха света към Смитсониън споразумението на 18 декември 1971 г.

ФАЗА VIII: СПОРАЗУМЕНИЕТО ОТ СМИТСОНИЪН, ДЕКЕМВРИ 1971 – ФЕВРУАРИ 1973

Споразумението от Смитсониън, възхвалявано от президента Никсън като "най-великото парично споразумение в историята на света", беше дори по-нестабилно и нестабилно от златния обменен стандарт от 20-те години на миналия век или от Бретън Уудс. Отново страните по света обещаха да поддържат фиксирани валутни курсове, но този път без злато или световни пари, които да осигурят валутна подкрепа. Освен това много европейски валути бяха фиксирани на подценени паритети спрямо долара; единствената американска концесия беше слаба девалвация на официалния курс на долара до 38 долара на унция. Но макар и твърде малко и твърде късно, тази девалвация беше значителна в нарушаването на безкрайния цикъл от официални американски изявления, които обещаха да запазят ставката от \$35 завинаги. Сега най-накрая цената от \$35 беше имплицитно призната като не

издълбана върху каменни плочи.

Беше неизбежно, че фиксираните валутни курсове, дори с по-широки договорени зони на колебания, но без световен обменен канал, бяха обречени на бързо поражение. Това беше особено вярно, тъй като американската инфлация на пари и цени, спадът на долара и дефицитите на платежния баланс продължиха без контрол.

Нарастващото предлагане на евродолари, съчетано с продължаващата инфлация и премахването на златната подкрепа, увеличиха свободния пазар на цената на златото до \$215 за унция. И докато надценяването на долара и подценяването на европейските и японските твърди пари ставаха все по-очевидни, доларът най-накрая се разпадна на световните пазари през паническите месеци февруари–март 1973 г. Стана невъзможно за Западна Германия, Швейцария, Франция и другите държави с твърди пари да продължат да купуват долари, за да подкрепят долара на надценен курс. За малко повече от година системата на Смитсониън с фиксирани валутни курсове без злато се разпадна върху скалите на икономическата реалност.

ФАЗА IX: КОЛЕБАЕЩИ СЕ ФИАТНИ ВАЛУТИ, МАРТ 1973—?

С разпадането на долара светът отново се промени – към система от колебаещи се фиатни валути. В рамките на западноевропейския блок валутните курсове бяха обвързани помежду си, а САЩ отново девалвираха официалния курс на долар с символична сума, до 42 долара за унция. Докато доларът се сригаваше в чуждестранната валута ден след ден, а западногерманската марка, швейцарският франк и японската йена се покачваха стремглаво, американските власти, подкрепени от фридманистките икономисти, започнаха да мислят, че това е паричният идеал. Вярно е, че излишъците в доларите и внезапните кризи с платежния баланс не тормозят света при колебаещи се валутни курсове. Освен това американските износни фирми започнаха да се подсмиват, че падащите курсове на долара правят американските стоки по-евтини в чужбина и следователно облагодетелстват износа. Вярно е, че държавите продължаваха да се намесват в колебанията на валутите ("мръсни" вместо "чисти" платформи), но като цяло изглеждаше, че международният паричен ред се е разпаднал във фридманистка утопия.

Но стана ясно твърде скоро, че всичко далеч не е наред в настоящата международна валутна система. Дългият забавен проблем е, че страните с твърди пари няма да стоят безучастни и да гледат как валутите им стават по-скъпи, а износет им страда в полза на американските им конкуренти. Ако американската инфлация и обезценяването на долара продължат, скоро ще се насочат към конкуриращите се девалвации, обменни контроли, валутни блокове и икономическа война от 30-те години. Но по-непосредствена е другата страна на монетата: фактът, че обезценяването на долара означава, че американският внос е много по-скъп, американските туристи страдат в чужбина, а евтиният износ се изскубва от чужди държави толкова бързо, че това повишава цените на износа у дома (например инфлацията на цените на пшеницата и месото в САЩ). Така че американските износители наистина може да се възползват, но само за сметка на инфлационния натиск върху американския потребител. Парализиращата несигурност на бързите колебания в валутния курс беше остро осъзната за американците с бързия спад на долара на валутните пазари през юли 1973 г.

Откакто САЩ напълно се отказаха от златото през август 1971 г. и създадоха фридманитската флукутираща фиатна система през март 1973 г., Съединените щати и светът преживяха най-интензивната и продължителна инфлация в мирно време в историята на света. Вече би трябвало да е ясно, че това едва ли е случайност.

Преди доларът да бъде отделен от златото, кейнсианците и фридманитите, всеки по свой начин отдаден на фиатните хартиени пари, уверено предсказваха, че когато фиатните пари бъдат установени, пазарната цена на златото ще спадне бързо до непаричното ниво, тогава оценявано на около 8 долара на унция. В презрението си към златото и двете групи твърдяха, че именно могъщият долар поддържа цената на златото, а не обратното. От 1971 г. пазарната цена на златото никога не е била под старата фиксирана цена от \$35 за унция и почти винаги е била изключително висока. Когато през 50-те и 60-те години икономисти като Жак Рюф настояваха за златен стандарт на цена от 70 долара за унция, цената се смяташе за абсурдно висока. Сега е още по-абсурдно висока. Много по-високата цена на златото е признак за катастрофалното влошаване на долара, тъй като "модерните" икономисти постигнаха своето и всички златни подкрепления бяха премахнати.

Сега е напълно ясно, че светът е уморен от безпрецедентната инфлация, както в САЩ, така и по света, която беше предизвикана от колебаещата се ера на фиатните валути, започнала през 1973 г. Също така сме уморени от

екстремната волатилност и непредсказуемост на валутните курсове. Тази волатилност е следствие от националната система с фиатни пари, която фрагментира световните пари и добави изкуствена политическа нестабилност към естествената несигурност в ценовата система на свободния пазар. Фридманистката мечта за колебаещи се фиатни пари е в пепел, а има разбираемо желание да се върне към международни пари с фиксирани обменни курсове.

За съжаление, класическият златен стандарт е забравен, а крайната цел на повечето американски и световни лидери е старата кейнсианска визия за едносветовен фиатен хартиен стандарт – нова валутна единица, издадена от Световната резервна банка (WRB). Дали новата валута ще се нарича "банкор" (предлагана от Кейнс), "унита" (предложена от служителя на Министерството на финансите на САЩ от Втората световна война Хари Декстър Уайт) или "феникс" (предложено от The Economist) няма значение. Ключовото е, че такава международна хартиена валута, макар и наистина свободна от кризи с платежния баланс (тъй като WRB може да издава колкото банкори пожелае и да ги доставя на избраната от нея страна), би осигурила отворен канал за неограничена световна инфлация, неконтролирана нито от кризи на платежния баланс, нито от спадове в обменните курсове. Тогава WRB ще бъде всемогъщият определящ фактор на световното парично предлагане и националното му разпределение. WRB може и би подлагала света на това, което вярва, че ще бъде мъдро контролирана инфлация. За съжаление, тогава нищо не би стояло на пътя на немислимо катастрофалния икономически холокост на световната неконтролируема инфлация. Нищо, разбира се, освен съмнителната способност на WRB да усъвършенства световната икономика.

Докато световното хартиено звено и централната банка остават крайната цел на световните лидери, ориентирани към кейнсианците, по-реалистичната и непосредствена цел е връщането към прославена схема от Бретън Уудс, но този път без проверка на злато. Вече големите централни банки в света се опитват да "координират" паричните и икономическите политики, да хармонизират инфлационните курсове и да фиксират обменните курсове. Активистката кампания за европейска хартиена валута, емитирана от европейска централна банка, изглежда е на прага на успех. Тази цел се продава на доверчивата общественост чрез погрешното твърдение, че свободната търговия на Европейската икономическа общност (ЕИО) непременно изисква всеобхватна европейска бюрокрация, единство на данъчното облагане в цялата ЕИО и, по-специално, европейска централна банка и хартиено звено. След като това бъде постигнато, веднага ще последва

по-тясна координация с Федералния резерв и други големи централни банки. И тогава, може ли световна централна банка да е далеч назад? Ако не достигнем тази крайна цел, обаче, скоро може да се потопим в още един Бретън Уудс, с всички съпътстващи кризи на платежния баланс и закона на Грешам, които следват от фиксираните валутни курсове в свят на фиатни пари.

Докато гледаме към бъдещето, прогнозата за долара и международната валутна система е наистина мрачна. Докато и ако не се върнем към класическия златен стандарт на реалистична цена на златото, международната парична система е обречена да се движи напред-назад между фиксирани и променливи валутни курсове, като всяка система поставя нерешени проблеми, работи зле и накрая се разпада. А подхранваща тази дезинтеграция ще бъде продължаващата инфлация на предлагането на долари и съответно на американските цени, които не показват признаци на спад. Перспективата за бъдещето се ускорява и в крайна сметка ще доведе до неконтролируема инфлация у дома, придружена от паричен крах и икономическа война в чужбина. Тази прогноза може да бъде променена само чрез драстична промяна на американската и световната валутна система: чрез връщане към свободен пазар на стока като златото и чрез пълно премахване на правителството от паричната сцена.

ПОСЛЕСЛОВ ОТ ДЖОЗЕФ Т. САЛЕРНО

Ротбард публикува своя велик трактат по икономика "Човек, икономика и държава" през 1962 г., година преди тази книга да бъде публикувана за първи път. В трактата си Ротбард използва праксиологичния метод, формулиран от неговия ментор Лудвиг фон Мизес, за да изведе, стъпка по стъпка, цялата система на икономическата теория от неоспоримия факт, че човешките същества действат, тоест използват средства за постигане на цели и няколко други очевидни истини за реалността. По този начин Ротбард запълва няколко важни пропуска в изложението на икономическата теория в собствения икономически трактат на Мизес "Човешко действие". Но, изненадващо, самият Ротбард остави огромна празнина в икономическата теория, като пренебрегна да предостави систематичен обяснение за произхода на фиатните пари. Всъщност Ротбард ограничава обсъждането си на фиатните пари до кратък раздел, анализиращ хиперинфлацията, в която фиатните пари се приемат, че вече са установени от национална или световна държава.⁶⁰

Краткото пренебрегване на анализа на фиатните пари в "Човек, икономика и държава" обаче не беше резултат от неволен пропуск от страна на Ротбард. По-скоро това се дължи на обстоятелствата около публикуването на "Човек, икономика и държава". Накратко, рецензентите, привлечени от Фонда Волкер, либертарианската фондация, която беше дала гранта на Ротбард да напише книгата, смятаха, че ръкописът му е едновременно твърде дълъг и твърде радикален, за да бъде приет от основно издателство. Така Ротбард е принуден да съкрати множество глави за теорията на интервенционизма, най-радикалната част от ръкописа, в една глава, озаглавена "Икономиката на насилствената намеса на пазара".⁶¹ Тъй като налагането на фиатни пари е кулминацията на програмата за държавна намеса в пазарната икономика, темата естествено се разглежда в тази част на книгата и е подложена на значителни съкращения заедно с други парични интервенции като разширяване на банковия кредит и бизнес цикъла.

Пропускът на обяснение за развитието на фиатните пари е значим, защото по-ранните австрийски икономисти или категорично са отричали, че такива пари

⁶⁰ Мъри Н. Ротбард, "Човек, икономика и държава: Книга за икономическите принципи с власт и пазар", 2-ро издание за учени (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2009), стр. 1018–21.

⁶¹ Същото място, стр. 875–1041.

могат да съществуват, или са разглеждали тяхното съществуване като теоретична възможност, без да анализират историческия процес, който логично би довел до тяхното възникване. Например, Карл Менгер, основателят на Австрийската икономическа школа, смятал за "съвсем очевидно", че ако паричната стока престане да бъде полезна за индустриални цели, способността ѝ да служи като пари ще "изчезне веднага".⁶² Британският икономист и ранен привърженик на Австрийската школа Филип Викстид твърдеше, че правителството може най-много да постигне ограничено и нестабилно обръщение на неконвертируеми хартиени банкноти, заедно със златни пари, като ги приема като данъчни плащания.⁶³ Фридрих Визер, един от най-ранните протежета на Менгер, признава, че хартиените пари, "за които исторически е формиран масовият навик на приемане", ще изпълняват функцията на парите, но не обяснява как първоначално може да се формира масовият навик на приемане.⁶⁴ Мизес признава, че "може справедливо да се предположи", че фиатни пари могат да съществуват, но оставя на икономическата история да определи дали някога е имало епизод на фиатни пари.⁶⁵

Рядко се случва икономист или учен в която и да е дисциплина да разкрие значителен теоретичен напредък в произведение, написано за широка аудитория. Но точно това направи Ротбард в тази книга. Признавайки, че обсъждането на фиатните пари в трактата му не анализира условията на тяхното възникване, Ротбард представя историологична теория, обясняваща как серия от конкретни интервенции води до прогресивно влошаване на парите от единица тегло на пазарна стока до безтелесно име, което държава може да прикачи практически към всеки избран елемент, През цялото време поддържайки "масовия навик на приемане".

Има силни доказателства, че Ротбард е вярвал, че е предоставил задоволително обяснение за съществуването на фиатните пари в тази книга. В книгата "Власт и пазар", публикувана през 1970 г.,⁶⁶ Ротбард представя пълния анализ на интервенционизма, който е бил съкратен за "Човек, икономика и

62 Карл Менгер, *Principles of Economics*, прев. Джеймс Дингуол и Берт Ф. Хозелиц (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 2007), стр. 320.

63 Филип Уикстид, *Здравият разум на политическата икономия и избрани статии и прегледи по икономическа теория*, редактор Лайънъл Робинс, том 2 (Лондон: Routledge and Kegan Paul, 1933), стр. 618–23

64 Фридрих фон Визер, *Социална икономика*, превод А. Форд Хинрихс (Лондон: George Allen and Unwin, 1927), стр. 271–72

65 Лудвиг фон Мизес, "Човешко действие: Трактат по икономика", научно издание (Обърн, Алабама: Институт Лудвиг фон Мизес, 1998), стр. 426.

66 Ротбард, *Човек, икономика и държава с власт и пазар*, стр. 1047–369.

държава", с изключение на едно явно пропускане: анализ на интервенциите в паричната сфера. Можем разумно да заключим от този факт, че Ротбард е вярвал, че е разгледал задоволително въпросите, свързани с фиатните пари и тези, свързани с разширяването на кредита и бизнес цикъла седем години по-рано в тази книга и съответно с Голямата депресия в Америка.

Теорията на Ротбард за логическото развитие на фиатните пари е изложена във втората част на тази книга, "Държавна намеса с парите" (стр. 47–71). Тук Ротбард посочва, че ненаситният глад на правителството за приходи, съчетан с ограниченията на способността му да облага данъци, го кара да търси допълнителни средства чрез създаване на пари, тоест инфлация. Накратко, "правителствата по природа са инфлационни" (стр. 70). Теорията на Ротбард обяснява логиката, която исторически е подтиквала правителството стъпка по стъпка да премахне ограниченията върху правомощията си да раздъва паричната маса, започвайки с конфискуването на монопола на монетния двор, който му позволява да замени естественото име на паричната единица по тегло със специално име (например долар, марка или франк), което не носи препратка към това обективно качество на тегло. Смяната на името беше от решаващо значение за улесняване на обезценяването и умножаването на метални монети с непроменена номинална стойност.

След като започна, всяка стъпка в процеса на парична интервенция улесняваше допълнителни нарушения върху стабилните пари, които засилваха властта на правителството да увеличава паричното предлагане. В същото време обществената съпротива срещу този процес систематично намаляваше, тъй като хората все повече възприемаха името на паричната единица и нейното въплъщение в обезценена монета или претенция към пари като банкнота като истински пари. Тази склонност на обществеността беше силно подсилена от въвеждането на частично резервно банкиране и повтарящите се банкови паники, които това предизвика. Когато настъпи паника, държавата бързо предостави на банките законното право да спрат изплащането на златните пари на вложителите си, като остави неосребримите банкноти да се въртят като основно средство за обмен. Повтарящи се банкови паники и спирания на плащанията в крайна сметка заблудиха обществеността да възприема хартиените претенции за пари, представени от банкноти и депозити, като истински пари, а собствените им златни депозити като резерви на банките, които "подкрепят" долара.

Създаването на централна банка, притежавана или привилегирована от държавата и надарена с монополи върху издаването на банкноти, значително

засили убеждението, че парите са хартиен иск, номиниран в "долари", а не теглото на златото, което определя долара. Оттам беше кратка стъпка към пълното прекъсване на връзката между златото и долара или "излизане от златния стандарт", без да се нарушава "масовият навик за приемане" на долара като обща платформа за обмен.

Така Ротбард извлича от последователни модели на индивидуални действия логично обяснение как фиатните пари са се появили исторически като чисто име, монополизирано от държавата с неограничена власт да го прикрепи към практически безполезен предмет като хартия или парчета дигитален код.

Джозеф Т. Салерно, Обърн, Алабама

Февруари 2024

КРАЙ

ПРЕВЕЛ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК:

@ANCAPBG